

Sten-Erik Tammemäe

Suomen ja Viron tieteellisen yhteistyön muodot maailmansotien välisenä aikana

Naapurimaat Suomi ja Viro ovat toisilleen luontaisia yhteistyökumppaneita. Yhtäläisyydet ja samankaltaisuudet luonnossa, kielessä ja kulttuurissa ovat niin vahvoja, että kontaktien etsiminen, löytäminen ja ylläpitäminen on verrattain helppoa, samoin kuin tietojen ja kokemusten välittäminen. Samalla on vuosisatojen saatossa kehittynyt huomattavia eroja, jotka tarjoavat oivan keinon sekä verrata samanlaisten asioiden kehitystä erilaisissa oloissa että hakea läheltä vertailu- ja tutkimusaineistoa. Viime vuosikymmenien aikana on runsaasti tutkittu maiden kulttuurista, poliittista, sotilaallista, taloudellista ja tieteellistä yhteistyötä, mutta varsinkin viimeksi mainitussa riittää vielä tutkittavaa.

Tämän artikkelin tarkoitus on valaista tärkeimpiä Suomen ja Viron tieteellisen yhteistyön muotoja maailmansotien välisenä aikana. Ensinnäkin se pyrkii osoittamaan, mitkä nämä yhteistyön muodot olivat, mutta se myös yrittää vastata kysymykseen siitä, onko tässä yhteistyössä havaittavissa jonkinlaista suuntautumista, eli oliko toinen osapuolista enemmän vastaanottajan roolissa ja toinen antajan roolissa. Artikkelin pohjautuu kirjoittajan käynnissä olevaan väitöskirjaprojektiin Suomen ja Viron tieteen yhtäläisyyksistä, eroista ja yhteyksistä tarkasteltavana aikakautena. Sekä tässä artikkelissa että väitöskirjassa tarkastelun alla ovat ennen kaikkea suomalaisten ja virolaisten tieteenharjoittajien ja seurojen yhteydet, mutta sen ulkopuolelle on jätetty vahvasti suomenruotsalaiset ja baltiansaksalaiset sekä heidän tieteelliset seuransa, sillä ne olivat enemmän Ruotsiin ja Saksaan suuntautuneita ja osallistuiivat Suomen ja Viron väliseen tieteelliseen yhteistyöhön suomalaisiin ja virolaisiin verrattuna huomattavasti vähemmän.

Sekä tämän artikkelin että väitöskirjaprojektin tärkeimpänä lähdeaineistona on käytetty Tarton yliopiston ja Tallinnan teknillisen yliopiston arkistoja, suomalaisten ja virolaisten tieteellisten seurojen arkistoja sekä molempien maiden tieteilijöiden henkilöarkistoja. Kyseisten arkistojen materiaaleista ovat tutkimuksen näkökulmasta oleellisia yliopistojen hallitusten ja neuvostojen, tieteellisten seurojen johtokuntien ja seurojen yleisten kokousten pöytäkirjat, yliopistojen opettajien ja laitosten ja tieteellisten seurojen toimintakertomukset sekä kirjeenvaihto eri tieteellisten laitosten, seurojen ja tieteilijöiden välillä. Painettujen lähteiden valtaosan muodostavat muun muassa Helsingin yliopiston toimintakertomukset ja ylioppilasluekset, tieteellisten seurojen julkaistut pöytäkirjat ja toimintakertomukset sekä Suomessa ja Vi-

rossa julkaistut säädökset. Niiden avulla on ollut mahdollista vahvistaa arkistomateriaaleista löytyneitä tietoja ja täydentää mahdollisia arkistoaineiston puutteellisuuden jättämiä tyhjiä kohtia. Tietyin osin on painettuina lähteinä käytetty myös Suomen ja Viron sanomalehtiartikkeleja. Oman lähdekategoriansa muodostavat aikalaisten tieteilijöiden kirjoittamat artikkelit ja tutkimustyöt. Osaa niistä, esimerkiksi muistelmia ja matkakertomuksia, on käytetty painettuina lähteinä, kun taas tieteilijöiden varsinaisia tieteellisiä töitä on käytetty tutkimuskirjallisuutena.

Tutkimustyössä on lähdeaineiston lisäksi käytetty lukuisia aiempaan tutkimuskirjallisuuteen kuuluvia töitä. Tarton yliopiston suomalaisten professorien työtä ja toimintaa ovat tutkineet muiden muassa Timo Rui, Raimo Pohjola, Allan Tiitta, Ott Kurs, Ilmar Talve, Paul Alvre ja Timo Salminen, kun taas yleisemmän katsauksen Tarton yliopiston ja Suomen yhteyksiin ovat antaneet esimerkiksi Toivo Kuldsepp ja Tõnu Seilenthal.¹ Suomen ja Viron tieteellisten seurojen yhteistyötä on käsitelty esimerkiksi Kai Häggmanin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran historiatoeoksessa, Petri Karosen toimittamassa Suomen Historiallisen Seuran historiassa ja Jaakko Ignatiuksen kaksiosaisessa kirjassa Suomalaisen Lääkäriseura Duodecim in historiasta.² Niiden lisäksi aiheesta löytyy myös lyhyempiä tutkimuksia, esimerkiksi Jüri Kivimäen ja Tiit Rosenbergin artikkeli *Akadeemiline Ajaloo Seltsin* (Akateeminen Historiasseura) toiminnasta ja Ülle Tarkiaisen artikkeli Suomen Metsätieteellisen Seuran kontak-

¹ Timo Rui, ”Suomen silta tieteen kulkuväylänä. Tiedonsiirrot virolaisten kansallisten tieteiden rakentajana”. *Suomi ja Viro – yhdessä ja erikseen*. Toim. Kari Immonen & Tapio Onnela. Turun yliopisto, Turku 1998, 116–138; Timo Rui, *Ulkomaiset tiedemiehet Tarton yliopistossa ja virolaisten opintomatkat ulkomaille 1919–1940*. Joensuun yliopisto, Joensuu 2001; Raimo Pohjola, ”Arno Rafael Cederberg ja Eesti arhiivinduse sünd”. *Kultuurisild üle Soome lahe. Eesti-Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918–1944*. Toim. Sirje Olesk. Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu 2005, 373–401; Allan Tiitta, *Sinisten maisemien mies. J. G. Granönin tutkijantie 1882–1956*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011; Ott Kurs, ”Johannes Gabriel Granö Eestis”. *Kultuurisild üle Soome lahe. Eesti-Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918–1944*. Toim. Sirje Olesk. Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu 2005, 403–421; Ilmar Talve, ”Ilmari Manninen in Finland and Estonia”. *Pioneers. The History of Finnish Ethnology*. Toim. Matti Räsänen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992, 50–76; Paul Alvre, ”Lauri Kettunen eesti ja sugulaskeelte uurijana”. *200 aastat eesti keele ülikooliõpet. 1803 eesti ja soome keele lektoraaat Tartu Ülikoolis. Juubelikogumik*. Toim. Valve-Liivi Kingisepp & Mati Erelt. Tartu Ülikool, Tartu 2003, 127–138; Timo Salminen, *Kollegat, ystävät ja kiistakumppanit. Suomalaisen arkeologien kansainväliset yhteydet 1870–1950*. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki 2014; Toivo Kuldsepp & Tõnu Seilenthal, *Tarton yliopisto ja Suomi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1982.

² Kai Häggman, *Sanojen talossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1890-luvulta talvisotaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2012. *Tiede ja yhteiskunta. Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus 1800-luvulta 2010-luvulle*. Toim. Petri Karonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2019; Jaakko Ignatius, *Suomalainen Lääkäriseura Duodecim 1881–2006. I-II*. Duodecim, Helsinki 2012.

teista Viroon ennen toista maailmansotaa.³ Suomen ja Viron tieteilijöiden kontakteja ja yhteistyötä ovat tutkineet muiden muassa Timo Salminen, Tiit Rosenberg, Kai Laitinen, Henni Ilomäki, Erich Kukk ja Antti Pekkarinen.⁴

Sekä tämän artikkelin että varsinkin siihen liittyvän väitöskirjatutkimuksen tarkoituksena on antaa arkistoaineistoihin ja aikaisempiin tutkimuksiin nojautuen mahdollisimman monipuolinen kuva Suomen ja Viron tieteellisestä yhteistyöstä. Missä aikaisemmat tutkimukset ovat keskittyneet tietyn tieteenalan, järjestön, laitoksen tai tieteilijöiden kansainvälisiin suhteisiin ja yhteyskohtiin tai ovat vain maininneet niitä, pyrkii tämä tutkimus yhdistämään mahdollisimman suuren valikoiman aikaisempia tutkimuksia ja monipuolista lähdeaineistoa ja esittämään niiden perusteella vertailevan analyysin yhteistyöstä eri tieteenaloilla, eri tiedeyhteisöjen ja tieteilijöiden välillä. Tällä tavalla voidaan esimerkiksi hahmottaa Suomen ja Viron tieteellisten yhteyksien määrän dynamiikkaa ja selvittää, millä tieteenaloilla oli yhteistyötä enemmän, millä taas vähemmän. Se myös antaa osviitoja mahdollisille jatkotutkimuksille, joista voi yhtenä vaihtoehtona nostaa esiin Viron maailmansotien välisen ajan tieteellisten yhteistyösuuntien vertailevan analyysin.

Suomalaisten ja virolaisten tutkijoiden yhteistyö sai heimoromantiikan siivittämänä alkusysäyksen jo 1800-luvulla. Moni merkittävä suomalainen tutkija, heidän joukossaan Elias Lönnrot, August Ahlqvist ja Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen matkusti 1800-luvun keskivaiheilla kieli- ja kansatieteellisissä merkeissä Virossa ja loi samalla yhteyksiä ajan johtaviin virolaisiin tutkijoihin ja kansallisen liikkeen aktiiveihin – Friedrich Robert Faehmanniin, Friedrich Reinhold Kreutzwaldiin, Eduard Ahrensiin, Johann Voldemar Jannseniin ja Helsingin yliopistossa tohtoriksi väitelleeseen Jakob Hurtiin.⁵ Vuosisadan jälkipuoliskolla alkoi uuden tutkijasukupolven henkilökohtaisiin yhteyksiin perustuva kahden maan tieteenharjoittajien tiiviimpi yhteydenpito ja aktiivisempi toisen maan kielen ja kulttuurin tutkiminen. Virolaisista merkittävimpiä kansatieteen tutkijoita olivat Matthias Johann Eisen ja Helsingin yli-

³ Jüri Kivimäe & Tiit Rosenberg, ”Akadeemilise Ajaloo Seltsi tegevusest (1920 – 1941)”. *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi XVI. Tartu Ülikooli teaduslikud sidemed*. Vast. toim. Karl Siilivask. Tartu Riiklik Ülikool, Tartu 1985, 134–143; Ülle Tarkiainen, ”Soome Metsateadusliku Seltsi sidemetest Eesti metsateadlastega enne Teist maailmasõda”. *Tuna*, nro 1, 2002, 156–157.

⁴ Salminen 2014; Tiit Rosenberg, ”Eesti ja Soome ajaloolaste sidemetest enne 1940. aastat”. *Kultuurisild üle Soome lahe. Eesti-Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918–1944*. Toim. Sirje Olesk. Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu 2005, 111–132; Kai Laitinen, ”Soome ja Eesti kirjanduskontaktidest 1920.–1930. aastatel”. *Kultuurisild üle Soome lahe. Eesti-Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918–1944*. Toim. Sirje Olesk. Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu 2005, 53–70; Henni Ilomäki, ”Eesti ja Soome rahvaluulealased teaduskontaktid kahe maailmasõja vahel”. *Kultuurisild üle Soome lahe. Eesti-Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918–1944*. Toim. Sirje Olesk. Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu 2005, 71–110; Erich Kukk & Antti Pekkarinen, ”Eesti ja Soome loodusuurijate sidemetest enne 1940. aastat”. *Akadeemia*, nro 11, 2008, 2461–2491.

⁵ Yhteyksistä 1800-luvun suomalaisten ja virolaisten kansallisen liikkeen aktiivien ja tieteilijöiden välillä on kirjoittanut Seppo Zetterberg. Katso Seppo Zetterberg, *Suomen sillan kulkijoita. Yhteyksiä yli Suomenlahden 1800-luvulla*. Siltala, Helsinki 2015.

opistossa tohtoriksi väitellyt Oskar Kallas, kun taas Suomen puolelta suhteita rakensivat professorit Kaarle Krohn ja Emil Nestor Setälä. Samanaikaisesti Suomenlahden molemmin puolin alkoi mittava kansanperinteen kerääminen, ja nämä aineistot olivat sekä avuksi tutkimustyölle että inspiraation lähteeksi tulevalle tutkijasukupolvelle.⁶

Suomen ja Viron itsenäistyminen loi kummallekin valtiolle ja kansalle monia uusia mahdollisuuksia poliittiseen, sotilaalliseen, taloudelliseen, kulttuuriseen ja tieteelliseen kanssakäymiseen. Varsinkin virolaisille, mutta tietyssä määrin myös suomalaisille tarjoutui nyt mahdollisuus ottaa johtava asema sekä yliopistoissa että tieteellisissä seuroissa ja perustaa uusia laitoksia, virastoja ja seuroja.⁷ Kummankin maan tieteen keskiössä olivat ns. kansalliset tieteet eli sellaiset humanistiset ja luonnontieteet, jotka liittyivät tiiviisti kotimaahan, sen luontoon, kieleen ja kulttuuriin ja joilta nyt odotettiin tukea itsenäisten valtioiden ja kansakuntien rakentamiseen.⁸ Suomella ja Virolla oli monella näistä aloista, esimerkiksi kieli- ja kansanrunoustieteessä yhteyksiä jo entuudestaan, joten mainitut seikat olivat luontaisesti tulevankin yhteistyön ytimessä. Tieteen yleisen kansainvälistymisen vanavedessä etenkin itsenäisen Viron tieteilijöillä oli entistä enemmän vapautta liikkua ympäri maailmaa, hakea oppia ja kartuttaa aineistoja sekä kokemuksia tutkimustyön ja koulutuksen edistämiseksi. Tämä antoi monia mahdollisuuksia tehdä tutkimusmatkoja ja tilaisuuksien sekä järjestää että osallistua erilaisiin yhteistapahtumiin.⁹

Ennen perehtymistä suomalaisten ja virolaisten tieteelliseen yhteistyöhön on korostettava, että Suomi ja Viro olivat toisilleen vain yksi mahdollinen kansainvälisten yhteyksien kohde. Suomen tapauksessa on Marjatta Hietala tutkimuksissaan osoittanut, että sekä Ruotsi että Saksa olivat 1920- ja 1930-luvulla suomalaisten tieteen-

⁶ Henni Iloomäki, ”Eesti ja Soome rahvaluulealased teaduskontaktid”. *Kultuurisild üle Soome lahe. Eesti-Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918–1944*. Toim. Sirje Olesk. Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu 2005, 71–72, 76–77.

⁷ Virossa tämä näkyi muun muassa kansallisen, vironkielisen Tarton yliopiston perustamisessa, vanhojen tieteellisten seurojen siirtymisessä vironkielisiksi ja jäsenistön muuttumisessa virolaispainotteiseksi ja uusien tieteellisten seurojen luomisessa. Lea Leppik, ”Teadusasutused Eesti Vabariigis 1918–1940”. *Ajalooline Ajakiri*, nro 4, 2008, 333–362. Suomessa tämä ilmeni esimerkiksi kysymyksissä Helsingin yliopiston opetuskielestä ja kanslerin vaalitivasta. Matti Klinge, ”Vallankumouksesta talvisotaan”. *Helsingin yliopisto 1640–1990. Kolmas osa. Helsingin yliopisto 1917–1990*. Matti Klinge, Rainer Knapas, Anto Leikola & John Strömberg. Otava, Helsinki 1990, 32–68; Karl-Erik Michelsen, ”Tiede rauhan ja sodan vuosina”. *Suomen tieteen historia 4. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien*. Päätoim. Päiviö Tommila. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 2002, 152–162.

⁸ Mihkel Veiderma, ”Teadus Eesti Vabariigis 1918–1940”. *Eesti Teaduste Akadeemia. Ülevaateid ja meenutusi. Kronoloogia*. Päätoim. Jüri Engelbrecht. Eesti Teaduste Akadeemia, Tallinn 1998, 17; Seikko Eskola, ”State policies concerning higher education and research in the 20th Century”. *Research in Finland – A History*. Toim. Päiviö Tommila & Aura Korppi-Tommola. Gaudeamus, The Federation of Finnish Learned Societies, Helsinki 2009, 74; Michelsen 2002, 149.

⁹ Virolaisten tieteilijöiden pätevytykseen ja kansainvälisten kontaktien rakentamiseen on erityisesti perehtynyt Timo Rui. Katso esim. Rui 2001, 45–48, 269–275.

harjoittajien tärkeimpiä ulkomaanmatkojen kohteita.¹⁰ Historiallisesti, kielellisesti ja kulttuurisesti läheinen Ruotsi oli suomalaisille tutkijoille itsestäänselvä yhteyksien kohde, ja se oli myös välietappi matkalla kauemmas länteen. Saksa puolestaan oli tieteen mahtimaita, ja sen kieli oli yleisimpiä tieteellisen yhteydenpidon kieliä. Viron tieteellinen suuntautuminen oli orientoitunut vahvasti länteen, Pohjoismaihin ja Suomeen, mutta voiton vei sittenkin Saksa, sillä vaikka virolainen identiteetti olikin rakentunut (baltian)saksalaisvastaisuudelle ja välit paikallisiin baltiansaksalaisiin olivat ajoittain kireätkin, ymmärsi valtaosa virolaisista tutkijoista saksaa ja Saksa oli kulkuyhteyksien osalta verrattain lähellä.¹¹

Yliopistojen opettajat ja opiskelijat

Tieteen kehityksen ja varsinkin uusien tieteellisten sukupolvien kouluttamisen kannalta olivat tärkeitä yliopistojen opettajat – professorit, dosentit ja lehtorit. Tämä korostui varsinkin Tarton yliopiston osalta, sillä koko yliopisto jouduttiin Viron itsenäistymisen jälkeen järjestämään uudelleen. Virossa ei sinä aikana ollut tarpeeksi tieteellisesti päteviä henkilöitä uuden kansallisen yliopiston oppitulojen täyttämiseen, joten yliopisto joutui ainakin alkuvuosina turvautumaan myös ulkomaisiin opettajiin. Heistä parhaimpina vaihtoehtoina nähtiin suomalaiset, joiden luultiin ymmärtävän parhaiten virolaisen yliopiston tarpeet ja joiden oli helpointa oppia paikallinen kieli.¹² Lähtökohtana oli kuitenkin myös se, että heidän virkansa eivät olleet niin ikään varsinaisia vaan että he joutuisivat pätevien virolaisten ehdokkaiden ilmestyessä luopumaan virastaan.¹³ Vuosina 1919–1931 Tarton yliopistossa opetti yhteensä yksitoista suomalaista professoria, dosenttia ja lehtoria, joista kuusi oli humanististen tieteiden, neljä matemaattis- ja luonnontieteiden ja yksi taloustieteen opettaja.

Tarton yliopiston pitkäaikaisin suomalainen professori oli vuosina 1919–1928 Viron ja Pohjoismaiden historian professorina toiminut Arno Rafael Cederberg. Hänen aloitteestaan perustettiin alan tieteellinen seura *Akadeemiline Ajaloo Selts*, alettiin julkaista kolmea tieteellistä aikakauskirjaa, perustettiin kaksi suurta arkistoa – *Riigiarhiiv* (Valtionarkisto) ja *Ajaloo Keskarhiiv* (Historian Keskusarkisto) – ja jär-

¹⁰ Marjatta Hietala, ”Kansainväliset yhteydet”. *Suomen tieteen historia 4. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien*. Toim. Päiviö Tommila. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2002, 528–530.

¹¹ Tämä näkyi varsinkin virolaisten tieteellistä pätevyitymistä varten ulkomaille tehdyissä opintomatkoissa, joissa Saksaan tehtiin yli kaksi kertaa enemmän matkoja kuin Ranskaan ja noin viisi kertaa enemmän kuin Suomeen. Rui 2001, 270–271.

¹² Peeter Põld, ”Tartu Ülikool 1918–1929”. *Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919–1929*. Toim. Hans Kruus & Peeter Treiberg. Tartu Ülikool, Tartu 1929, 12–13. Katso myös Rui 1998, 116–121.

¹³ Näin kävi esimerkiksi Viron ja Pohjoismaiden historian professori Arno Rafael Cederbergille, jonka vuonna 1928 jättämän hakemuksen virkansa vakinaistamisesta Tarton yliopiston konsistori hylkäsi. Katso Rui 2001, 82.

jestettiin muistelmakeräys.¹⁴ Viron ja Pohjoismaiden arkeologian professori vuosina 1920–1923 oli Aarne Michaël Tallgren, joka perusti yliopiston arkeologian osaston ja museon, aloitti muinaismuistomerkkien systemaattisen luetteloinnin ja loi perusteet arkeologisen työn järjestelyille.¹⁵ Yliopiston itämerensuomalaisten kielten professorina toimi 1919–1923 Lauri Kettunen, joka oli jo aikaisemmissa tutkimuksissaan perehtynyt viron murteisiin ja äännehistoriaan. Kettunen oli *Akadeemilise Emakeele Seltsin* (Akateeminen Kotikielen Seura) perustajajäsen ja ensimmäinen puheenjohtaja, joka perusti yliopistoon kokeellisen fonetiikan laboratorion.¹⁶ Viimeisenä suomalaisena humanistina Tartossa voi mainita opettajana toimineen Ilmari Mannisen, joka oli vuosina 1922–1928 *Eesti Rahva Muuseumi* (Viron Kansallismuseo) johtaja ja vuosina 1924–1928 yliopiston kansatieteen dosentti. Mannisen ansiosta määriteltiin virolaisen kansatieteen tehtävät ja metodologia. Hän korosti suomalais-ugrilaisen yhteisen kulttuuriperinnön sijaan naapurikansojen vaikutusten tutkimista.¹⁷ Yliopiston suomen kielen lehtoreina toimi kaksi suomalaista maisteria. Vuosina 1919–1924 virkaa hoiti Lauri Kettusen vaimo Hilja Kettunen (o.s. Aulo), häntä seurasi professori Gustav Suitsin puoliso Aino Suits (o.s. Thauvón).¹⁸ Aino Suits oli suomen kielen lehtorina vuoteen 1943 asti.¹⁹

Maantieteilijä Johannes Gabriel Granö oli Tarton yliopiston maantieteen professori vuosina 1919–1923 ja johti vasta perustettua maantieteellistä instituuttia. Granö osallistui myös *Eesti Kirjanduse Seltsin* (Virolaisen Kirjallisuuden Seura) paikallishistorian tutkimiseen tarkoitettun komitean toimintaan ja kehitti vironkielistä maantieteellistä sanastoa. Granö loi Tartossa maantieteellisen tutkimuksen perinteen, joka kantautui myöhemmin Granön muutettua Suomeen Turun suomalaiseen yliopistoon.²⁰ Kaarlo Teräsvuori toimi vuosina 1920–1923 kasvinviljelyn ja -jalostuksen professorina. Teräsvuori käynnisti sekä kasvinviljelyn ja -jalostuksen instituutin että

¹⁴ Tiit Rosenberg, ”Eesti ja Soome ajaloolaste sidemetest enne 1940. aastat”. *Kultuurisild üle Soome lahe. Eesti-Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918–1944*. Toim. Sirje Olesk. Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu 2005, 116–117.

¹⁵ Rui 1998, 124–126. Tallgrenin toiminnasta Tarton yliopiston professorina katso myös Salminen 2014, 66–80.

¹⁶ Paul Alvre, ”Lauri Kettunen eesti ja sugulaskeelte uurijana”. *200 aastat eesti keele ülikooliõpet*. Toim. Mati Erelt. Tartu Ülikool, Tartu 2003, 129–131. Kettusen työstä ja elämästä katso myös Lauri Kettunen, *Tieteen matkamiehen uusia elämyksiä. Murrosvuodet 1918–1924*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo–Helsinki 1948.

¹⁷ Talve 1992, 55–65; Karl Siilivask & Hillar Palamets, *Tartu Ülikooli ajalugu III. 1918–1982*. Eesti Raamat, Tartu 1982, 98.

¹⁸ Hans Kruus & Peeter Treiberg, *Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919–1929*. Tartu Ülikool, Tartu 1929, 190.

¹⁹ Siilivask & Palamets 1982, 102.

²⁰ Ott Kurs, ”Johannes Gabriel Granö Eestis”. *Kultuurisild üle Soome lahe. Eesti-Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918–1944*. Toim. Sirje Olesk. Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu 2005, 404–418. Katso myös Tiitta 2011, 152–157, 196–259.

kasvibiologisen koelaitoksen työt.²¹ Hänen toimintansa Tartossa jäi kuitenkin verrattain vähäiseksi, eikä hän luonut omaa koulukuntaa.²² Tampereen teknillisen opiston opettaja Yrjö Kauko valittiin vuonna 1922 epäorgaanisen teknologian professoriksi, mutta vuonna 1924 hän siirtyi fysikaalisen kemian oppituoliin.²³ Kolmena toimintavuotenaan Kauko perusti epäorgaanisen kemian laboratorion ja johti myös fysikaalisen kemian laboratoriota.²⁴ Kauko joutui kuitenkin vuonna 1925 kahdessa virassa toimimiseen ja perheen toimeentuloon viitaten eroamaan professorin virasta.²⁵ Lyhytaikaisesti, vain vuosina 1919–1922, yliopiston matematiikan professorina toimi Kalle Väisälä. Hänen työnsä Tartossa keskittyi enimmäkseen opetukseen, koska Väisälän omasta mielestä tieteellisen työn harjoittaminen ei ollut siellä riittävän mahdollista.²⁶ Hän johti kuitenkin uuden matemaattisen sanakirjan kokoamista.²⁷ Kun Väisälä valittiin vuonna 1922 Turun suomalaisen yliopiston professoriksi, hänelle myönnettiin ero Tarton yliopiston professorin virasta.²⁸ Maailmansotien välisen ajan viimeinen suomalainen professori Tarton yliopistossa oli Eino Akseli Kuusi, josta tuli vuonna 1928 Tarton yliopiston käytännön ja poliittisen taloustieteen professori. Kuusi järjesti ensimmäisen vironkielisen kansantaloustieteellisen seminaarin ja oli vuosina 1930–1931 *Akadeemiline Majandusteaduse Seltsin* (Akateeminen Taloustieteellinen Seura) puheenjohtaja.²⁹

Maailmansotien välisenä aikana Helsingin yliopiston opettajina toimi kaksi virolaista tieteenharjoittajaa. Toinen heistä oli kielen- ja kirjallisuudentutkija Villem Grünthal-Ridala, joka oli Tarton yliopistolta saamansa stipendin avulla opiskellut Helsingin yliopistossa vuonna 1922.³⁰ Grünthal-Ridala nimitettiin vuonna 1923 viron kielen lehtoriksi kahden vuoden koeajalla,³¹ ja vuonna 1925 hän tuli valituksi

²¹ Kruus & Treiberg 1929, 277–278.

²² Kaarlo Teräsvuori, ”Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonnast 1920. aastate alguses”. *Akadeemia*, nro 9, 2004, 1943.

²³ Kruus & Treiberg 1929, 209–210.

²⁴ Tarton yliopiston hallituksen todistus Yrjö Kaukon toiminnasta Tarton yliopistossa 12.01.1925. EAA-2100-2-310, 160. Viron Kansallisarkisto (Rahvusarhiiv, RA); Kruus & Treiberg 1929, 222.

²⁵ Riitta Mattila, *Intohimona tiede ja opetus. Yrjö Kaukon elämänvaiheita Kuopiosta Patagoniaan*. Tekniikan Historian Seura THS ry & Tekniikan Akatemia -säätiö, Tampere 2011, 128–141.

²⁶ Kalle Väisälän kirje Emma Weisellille 07.02.1920. Kalle Väisälän yksityisarkisto. Kansallisarkisto (KA).

²⁷ *Ülemaalsed matemaatika, füüsika ja kosmograafia õpetajate kongressid Eestis 1917–1927. Ankeet füüsika õpetamise kohta Eesti keskkoolides veebruaris 1927. Füüsika Õpetamise Komisjoni kirjastus*, Tartu 1928, 10.

²⁸ Tarton yliopiston hallituksen kirje Kalle Väisälälle 06.02.1922. EAA-2100-2-1387, 23. RA. Väisälän työstä ja elämästä Tartossa katso myös Olli Lehto, *Oman tien kulkijat. Veljekset Vilho, Yrjö ja Kalle Väisälä*. Otava, Helsinki 2004, 342–349.

²⁹ Siilivask & Palamets 1982, 110.

³⁰ Rui 2001, 111–112.

³¹ Viktor Hugo Suolahti, *Kertomus Helsingin yliopiston toiminnasta lukuvuonna 1923–1924*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1926, 11.

samaan virkaan³². Grünthal-Ridala luennoi sekä viron kielestä että kirjallisuudesta.³³ Grünthal-Ridala hoiti virkaa kuolemaansa saakka vuonna 1942.³⁴ Toinen mainituista virolaisista oli englannin kielen filologi Ants Oras. Oras valittiin keväällä 1934 Helsingin yliopiston englantilaisen filologian dosentiksi³⁵, mutta kun hän ilmoitti aikeestaan erota Tarton yliopiston dosentin virasta, perusti Oraksen koulutukseen huomattavasti ja tarkoituspäisesti panostanut Tarton yliopisto häntä varten ylimääräisen professuurin.³⁶ Oras hyväksyi Tarton yliopiston tarjouksen ja erosi Helsingin yliopiston dosentin virasta.³⁷

Tieteellisen yhteistyön, mutta varsinkin tiedonvaihdon keinona toimi myös opiskelijavaihto suomalaisten ja virolaisten yliopistojen välillä. Koska Tarton yliopisto oli valtaosan maailmansotien välisestä ajasta ainoa virolainen yliopisto, oli juuri se suomalaisten vaihto-opiskelijoiden kohde. Helena Sepp on tutkimuksessaan osoittanut, että 1920- ja 1930-luvulla Tarton yliopistossa opiskeli yhteensä 99 Suomen kansalaista.³⁸ 1920-luvulla Tartossa opiskeli 44 suomalaista, joista 36 opiskeli eläinlääketieteellisessä tiedekunnassa, sillä Suomessa ei vielä silloin ollut mahdollista lukea eläinlääkäriksi. Toinen suosittu oppiaine oli lääketiede. 1930-luvulla Tartossa opiskelleet suomalaiset viettivät yliopistossa yleensä vain yhden tai kaksi lukukautta, mutta opiskelivat aikaisempaan verrattuna useampia aineita, enimmäkseen filosofisen tiedekunnan historiallis-kielitieteellisen osaston kursseja. 1930-luvun vaihto-opiskelijoille oli opintojen lisäksi tärkeää tutustua Viron opiskelijakulttuuriin ja edistää heimoaatetta. Nämä molemmat seikat näkyivät myös siinä, että moni vaihto-opiskelijoista lähti Tarttoon Suomen ja Viron akateemisten järjestöjen välisten stipendiaattisopimusten kautta.³⁹

Vaihto-opiskelijana oleminen toimi myös toiseen suuntaan. Itsenäisen Viron tieteen kehityksen kannalta erittäin tärkeää oli tieteellistä pätevöitymistä varten jaettu-

³² Antti Tulenheimo, *Kertomus Helsingin yliopiston toiminnasta lukuvuonna 1925–1926*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1928, 9.

³³ Riho Grünthal, ”Villem Grünthal-Ridala – keeleõpetaja ja kultuuri tutvustaja”. *Kultuurisild üle Soome lahe. Eesti-Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918–1944*. Toim. Sirje Olesk. Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu 2005, 257.

³⁴ Rolf Nevanlinna, *Kertomus Helsingin yliopiston toiminnasta lukuvuonna 1941–1942*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1942, 9.

³⁵ Karl Robert Brotherus, *Kertomus Helsingin yliopiston toiminnasta lukuvuonna 1933–1934*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1935, 7.

³⁶ Mart Orav ja Anne Lange, ”Ants Oras ja Soome”. *Kultuurisild üle Soome lahe. Eesti-Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918–1944*. Toim. Sirje Olesk. Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu 2005, 359.

³⁷ Karl Robert Brotherus, *Kertomus Helsingin yliopiston toiminnasta lukuvuonna 1934–1935*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1935, 6.

³⁸ Helena Sepp, ”Soome üliõpilased Tartu Ülikoolis 1920. ja 1930. aastatel”. *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, nro 29, 1997, 139. Tallinnassa opiskeli kahden vuosikymmenen aikana vain yksi suomalainen.

³⁹ Sepp 1997, 139–142.

jen stipendien järjestelmä, joka mahdollisti myös lupaavien tutkijoiden lähettämisen ulkomaille. Timo Ruin väitöskirjatutkimuksen mukaan Suomeen suuntautui yhteensä 11 stipendiaattia opiskelemaan ja kehittämään tutkimustyötään.⁴⁰ Heistä yhdeksän oli humanististen tieteiden aloilta: neljä kielitieteilijää, kaksi kansatieteilijää, yksi arkeologi, yksi arkeologian ja kansatieteen tutkija sekä yksi kielitieteen ja kirjallisuuden tutkija. Neljästä stipendiaatista (Harri Moora, Julius Mark, Julius Mägiste ja Gustav Ränk) tuli Tarton yliopiston professoreita vielä itsenäisyyden aikana, yhdestä (Paul Ariste) tuli professori neuvostomiehityksen aikana ja yksi (Villem Grünthal-Ridala) siirtyi vaihto-opintojensa jälkeen Helsingin yliopiston lehtoriksi. Vain kaksi stipendiaattia edusti muita tieteenaloja: Peeter Köpp, josta tuli myöhemmin Tarton yliopiston maataloustieteen ja -politiikan professori⁴¹, ja August Tammekann, joka oli yliopiston stipendiaattina Helsingissä vuosina 1923–1926⁴² ja valmistui vuonna 1932 Helsingin yliopistosta filosofian tohtoriksi⁴³. Helsingissä opiskeli edellämäinit-
tujen lisäksi muitakin virolaisia, esimerkiksi metsätieteen opiskelija Paul Reim, joka oli vuosina 1926–1928 yliopiston stipendiaattina Helsingin yliopistossa ja joka opiskeli siellä muun muassa metsäpolitiikkaa ja metsänhoitoa keräten samalla aineistoa väitöskirjaansa varten.⁴⁴

Suomalaisilla professoreilla ja opettajilla oli merkittävä rooli kansallisen Tarton yliopiston opetuksen uudelleenrakentamisessa ja virolaisen tieteilijäkunnan uuden sukupolven koulutuksessa. Tartossa heillä oli mahdollista sekä välittää eteenpäin Suomessa ja ulkomaillakin omaksuttuja tietoja, taitoja ja kokemuksia että käyttää teoreettisia näkemyksiään opetuksen ja tutkimuksen suunnitteluun. Tämä vaikutus kuitenkin vaihteli opettajien välillä. Kun esimerkiksi Cederbergin, Granön ja Tallgrenin kohdalla voidaan hyvinkin puhua oman koulukunnan ja tutkijoidenvälisen yhteydenpito- ja yhteistyöverkon kehittymisestä, jäi Kaukon, Kuusen, Väisälän ja Teräsvuoren panos jokseenkin pienemmäksi. Tärkeimpänä syynä siihen voi pitää sitä, että heidän virassaoloaikansa jäivät lyhyiksi eivätkä he sen vuoksi ehtineet vaikuttaa alojensa opetukseen yhtä perusteellisesti. Siihen puolestaan vaikuttivat ulkomaisten professorien lähtökohtainen epävarmuus virkojensa kestosta ja mahdolliset houkut-

⁴⁰ Rui 2001, 273. He olivat Harri Moora, Eerik Laid, Gustav Ränk, Oskar Loorits, August Annist, Paul Ariste, Villem Grünthal-Ridala, Julius Mägiste, Julius Mark, August Tammekann ja Peeter Köpp.

⁴¹ Rui 2001, 309, 311.

⁴² August Tammekannin kertomukset Tarton yliopiston matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan dekaanille 15.1.1924, 27.5.1924 ja 11.12.1924. EAA-2100-2-1190, 10, 13, 24. RA; Tarton yliopiston hallituksen kirje matemaattis-luonnontieteelliselle tiedekunnalle 14.9.1925. EAA-2100-2-1190, 31. RA.

⁴³ Toive Aartolahti, ”A. Tammekannu geograafiline uurimistö Soomes”. *Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat*. 30. Eesti Teaduste Akadeemia, Tallinn 1997, 42.

⁴⁴ Paul Reimin toimintakertomukset Tarton yliopiston maataloudelliselle tiedekunnalle 12.1.1927 ja 9.3.1927. EAA-2100-2-957, 28–33. RA; Tarton yliopiston hallituksen kirje maataloudelliselle tiedekunnalle 24.9.1927. EAA-2100-2-957, 47. RA.

televammat työtärjoukset Suomen yliopistoista. Siitä huolimatta heidän merkitystään alojensa opetuksen käynnistämisesä Tarton yliopistossa ei kannata aliarvioida.

Ei ole yllättävää, että Suomessa opiskelleiden virolaisten tutkijoiden joukkoa dominoivat ns. kansallisten tieteiden edustajat. Ne olivat tieteitä, joita vasta kansallisessa Tarton yliopistossa päästiin kehittämään oman kansan ja kulttuurin lähtökohdista, joissa Suomella ja Virolla oli jo entuudestaan yhteyksiä ja joissa Suomessa viljelty tiede nähtiin oivana esimerkkinä. Siihen, miksi juuri kyseiset tieteilijät lähtivät Suomeen pätevyitymään, on kuitenkin muitakin syitä. Julius Mark ja Villem Grünthal-Ridala olivat opiskelleet Helsingin yliopistossa jo ennen Suomen ja Viron itsenäistymistä, joten oli luontevaa, että heidän koulutuksensa saattoi myös jatkaa siellä.⁴⁵ Mooran, Laidin, Mägisten, Looritsin, Ränkin ja Tammekannin taustalla voi myös nähdä heidän opettajiensa Tallgrenin, Kettusen, Mannisen ja Granön vaikutuksen. Mainitut opettajat olivat siihen mennessä muuttaneet takaisin Suomeen, ja kun yllä mainitut virolaiset valitsivat stipendiensä kohdemaaksi Suomen, oli varsinkin Granön, Kettusen ja Tallgrenin mahdollista jatkaa oppilaidensa kouluttamista.⁴⁶ Samalla virolaiset tieteilijät pääsivät tutustumaan muidenkin oman alan tieteenharjoittajien toimintaan ja Suomesta löytyviin aineistoihin.

Tieteelliset seurat

Mahdollisuuksia tieteelliseen yhteistyöhön tarjosivat yliopistojen lisäksi kummankin maan tieteelliset seurat. Tieteellisten seurojen aktiivisin ja säännöllisin yhteistyömuoto oli julkaisujen vaihto, sillä suuri osa niistä julkaisi erilaisia aikakauskirjoja, joita oli mahdollista sekä jakaa omille jäsenille että lähettää muille koti- ja ulkomaisille seuroille. Vastineeksi saatiin toisen tieteellisen seuran aikakauskirjoja ja muita julkaisuja. Tieteellisten seurojen oli näin mahdollista levittää uusimpia tieteellisiä tutkimustuloksia ja töitä muiden maiden tieteenharjoittajille. Samalla saatiin arvokkaita lisäyksiä tieteellisten seurojen kirjastoihin, jotka saattoivat tukea seu-

⁴⁵ Mark aloitti opinnot Helsingin yliopistossa vuonna 1912 ja valmistui maisteriksi vuonna 1919. Grünthal-Ridala puolestaan oli paennut vuonna 1905 Helsinkiin ja opiskellut siellä vuosina 1906–1909. Rui 2001, 112–113. Katso myös Paul Alvre, ”Professor Julius Mark õppejõuna ja teadustöö organiseerijana”. *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi XXV. Tartu Ülikool läbi kolme okupatsiooni*. Vast. toim. Helmut Piirimäe. Tartu Ülikool, Tartu 1991, 110–111; Riho Grünthal, ”Villem Grünthal-Ridala – keeleõpetaja ja kultuuri tutvustaja”. *Kultuurisild üle Soome lahe. Eesti-Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918–1944*. Toim. Sirje Olesk. Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu 2005, 254–255.

⁴⁶ Rui 2001, 91, 93, 98, 103–104, 113, 127. Katso myös Salminen 2014, 82; Paul Alvre, ”Julius Mägiste sünnist 100 aastat”. *Keel ja Kirjandus*, nro 12, 2000, 884; Ott Kurs, ”Maateaduse professor August Ferdinand Tammekann”. *Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist. XI. Geograafia ajaloost Eestis*. Vello Kaavere, Linda Kongo & Erki Tammiksaar (koost.). Eesti Teaduste Akadeemia, Tallinn 1995, 141.

ran jäsenten tutkimustyötä. Suomen ja Viron vanhimmat tieteelliset seurat ryhtyivät julkaisujen vaihtoon jo 1800-luvun aikana, kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seura aloitti julkaisujensa vaihdon *Õpetatud Eesti Seltsin* (Viron Oppineiden Seura) kanssa⁴⁷, Societas pro Fauna et Flora Fennica alkoi saada *Loodusuurijate Seltsin* (Viron Luonnontutkijoiden Seura) aikakauskirjoja⁴⁸ ja Suomen Tiedeseura aloitti julkaisujensa vaihtamisen kummankin edellä mainitun seuran kanssa⁴⁹.

Tieteellisten seurojen määrän kasvu sekä Suomessa että Virossa johti julkaisu- vaihdon lisääntymiseen. Erityisesti siihen vaikuttivat uusien virolaisten tieteellisten seurojen perustaminen 1920-luvun alussa ja niiden julkaisutoiminnan elävöityminen. Suomalaisista seuroista aktiivisin julkaisujen vaihtaja oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, jolla oli julkaisujen vaihtoa ainakin seitsemän virolaisen seuran kanssa. Sen lisäksi aktiivisia olivat Suomen Historiallinen Seura⁵⁰, Suomalais-Ugrilainen Seura⁵¹ ja Suomen Muinaismuistoyhdistys⁵². Virolaisista seuroista ylivoimaisesti aktiivisin oli Viron Oppineiden Seura, joka lähetti julkaisujaan vähintään yhdeksälle suomalaiselle seuralle. Toiseksi eniten lähetti julkaisujaan Viron Luonnontutkijoiden Seura, ja kolmanneksi asetui Virolaisen Kirjallisuuden Seura. Nyrkkisääntönä oli, että tiettyyn tieteenalaa keskittyvä seura vaihtoi julkaisuja ainakin toisen maan samalla alalla työskentelevän seuran kanssa. Julkaisuja saatettiin myös vaihtaa toisen maan yleistieteellisten seurojen tai monia eri tieteenalaja yhdistävien tiedeakatemioiden kanssa.

Toinen tärkeä keino tutustua toisen maan kieleen, kulttuuriin, maahan ja sen oloihin olivat tieteellisten seurojen kokouksissa pidetyt esitelmät, referaatit ja keskustelut. Vaikka valtaosan seurojen kokouksissa kuulluista esitelmistä pitivät seuran omat jäsenet, oli seuroilla aina mahdollisuus pyytää ulkomaisiakin tutkijoita esitelmöimään seuran kokouksessa. Tämä antoi kahden maan tieteellisten yhteyksien kannalta kaksi vaihtoehtoa. Ensimmäinen niistä oli, että seuran oma jäsen piti esitelmän sellaisesta omasta tutkimustyöstä tai -matkasta, joka liittyi jollakin tavalla toiseen

⁴⁷ Johanna Lilja, *Kansallisten tieteiden kansainväliset verkostot: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisuvaihto 1831–1914*. Tampereen yliopisto, Tampere 2007, 34.

⁴⁸ Gunvor Hällsten, *Societas pro Fauna et Flora Fennica. Luettelo seuran kirjastossa olevista ulkomaisista sarjajulkaisuista I, II & suppl.* Helsinki 1958, 28.

⁴⁹ *Relations littéraires de Societas Scientiarum Fennica au 1er Janvier 1938. // Commentationes Humanarum Litterarum. Tomus X.* Societas Scientiarum Fennica, Helsinki 1938, 6.

⁵⁰ Suomen Historiallisen Seuran kokous 25.10.1920 § 7. Suomen Historiallisen Seuran arkisto Ca:2. KA; Viron Kulttuurihistoriallinen Arkisto (Eesti Kultuurilooline Arhiiv, EKLA). M193:2. 2, 4–5. Viron Kirjallisuuseumo (Eesti Kirjandusmuuseum, KM).

⁵¹ Johtokunnan kokous 24.04.1909 § 6; Johtokunnan kokous 21.03.1908 § 1. Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto C:3 Pöytäkirjat (1908–1919). KA; Suomalais-Ugrilaisen Seuran kokous 15.10.1921 § 5. Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto C:4. KA.

⁵² Kuukausikokous 7.5.1921 § 3 ja Liite B, Kokous 7.2.1924 § 3, Kuukausikokous 7.5.1921 § 3 ja Liite B. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen arkisto Ca 10. Museovirasto (MV).

maahan, tai esitti toisesta maasta tietynlaisen yleiskatsauksen. Toinen vaihtoehto taas oli, että ulkomaalainen tutkija esitelmöi joko yleisesti oman maansa oloista, kulttuurista ja tieteestä tai esitteli omaa tutkimustyötään ja sellaisia tuloksia, jotka saattoivat kiinnostaa tieteellisen seuran jäsenistöä. Esitelmillä oli näin ainakin kaksi tehtävää: välittää seuran jäsenille yleissivistyksellistä tietoa toisesta maasta ja antaa esimerkkejä toisessa maassa tehtävästä tieteellisestä tutkimustyöstä.

Tätä tutkimusta varten analysoiduista 168 esitelmästä voi tuoda esille hyviä esimerkkejä edellä kuvatusta. Historian aihealueelta voi mainita professori Arno Rafael Cederbergin esitelmän Suomen historiallisesta tutkimustyöstä⁵³ ja Arvi Korhosen esitelmän suomensukuisten kansojen vakkalaitoksesta⁵⁴. Kielitieteen saralla esiteltiin sekä pienempiä etymologisia selityksiä että laajempia analyysejä eri kielten yhtäläisyyksistä. Esimerkkeinä voi mainita professori Lauri Kettusen selityksen suomalaisten sukunimien -nen-päätteen kehityksestä⁵⁵ ja professori Julius Mägisten esitelmän viron vaikutuksesta suomen itäisiin murteisiin ja kielilainojen liikkumisesta suomen ja viron välillä⁵⁶. Luonnontieteistä voi hyvinä esimerkkeinä tuoda esille Helsingin yliopistossa opiskelleen virolaisen stipendiaatin Paul Reimin esitelmän haapapuiden lisääntymisbiologiasta⁵⁷ ja professori Paul Kogermanin puheen Viron palavankiven kemiallisesta koostumuksesta⁵⁸. Myös muilta tieteenaloilta voi mainita muutamia esimerkkejä. Sellaisia ovat professori Voldemar Vadin esitelmä pilkkukuumeesta tautina ja sosiaalihygieenisenä ilmiönä⁵⁹ ja professori Kaarlo Teräsvuoren puhe Suomen maatalousseuroista⁶⁰. Esitelmiin sisältyi myös kuvauksia kansatieteellisistä tutkimusmatkoista. Sellaisia olivat professori Väinö Salmisen selvitys Setumaalle tehdystä matkasta⁶¹ ja professori Julius Markin kuvaus tutkimusmatkastaan lappalaisten keskuuteen⁶².

Vaikka esitelmiä pidettiinkin lukuisissa eri tieteellisissä seuroissa ja ne kertoivat tutkimustyöstä monilla eri tieteenaloilla, runsaiten esitelmiä oli humanistisissa

⁵³ Akadeemiline Ajaloo-Seltsin kokous 10.5.1922 § 2. RA, EAA-2492-1-2, 43–44.

⁵⁴ Suomen Historiallisen Seuran kokous 27.2.1922 § 7. Suomen Historiallisen Seuran arkisto Ca:2. KA.

⁵⁵ Akadeemilise Emakeele Seltsin kokous 24.4.1921 § 3. ERA.R-2362-2-2, 44. RA.

⁵⁶ Akadeemilise Emakeele Seltsin kokous 2.11.1930 § 1. ERA.R-2362-2-47, 78–79. RA.

⁵⁷ Suomen Metsätieteellisen Seuran kokous 18.4.1928 § 3. Suomen Metsätieteellisen Seuran arkisto. KA.

⁵⁸ Aarno Niini, ”Prof. Kogermanin vierailu”. *Suomen Kemistilehti*, nro 2, 1938, 22.

⁵⁹ Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecim varsinainen kokous 23.4.1936 § 3. Duodecim-seuran kokousten pöytäkirjat 1936–1938. Duodecim-seuran / Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin arkisto.

⁶⁰ ”Akadeemiline Põllumajanduslik Selts viiendal aastapäeval”. *Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi toimetused*, nro 3, 1925, 9. EAA-2100-19-74, 28. RA.

⁶¹ *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelemukset v. 1935–1936*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1936, 76. Kokous 5.2.1936 § 10.

⁶² Suomalais-Ugrilaisen Seuran kokous 20.3.1926 § 5. Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto C:4. KA.

tieteissä, joista nousevat esille erityisesti kielitiede, historia ja kansatiede. Yhteensä 180 esitelmästä 68 esitelmässä käsiteltiin kielitiedettä, 35 esitelmässä historiaa ja 24 esitelmässä kansatiedettä. Määrällisesti enemmän esitelmiä pidettiin Virossa (116), jossa eniten esitelmiä kuultiin Viron Oppineiden Seurassa (43) ja *Akadeemiline Emakeele Seltsissä* (Akateemisessa Kotikielen Seurassa) (38). Suomessa pidettiin 64 esitelmää, joista suurin osa kuultiin Suomalais-Ugrilaisessa Seurassa (16), Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa (10) ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksessä (6). Aktiivisimmat esitelmöitsijät olivat Tarton yliopistossa 1920-luvulla professoreina toimineet Lauri Kettunen, Aarne Michaël Tallgren, Arno Rafael Cederberg ja Ilmari Manninen. Virolaisista ahkerimpia olivat kielitieteilijät Julius Mägiste ja Julius Mark. Tilastollisesti aktiivisin esitelmien pitämisen aika oli vuosina 1920–1924, minkä voi selittää Tarton yliopiston suomalaisten opettajien pitämien esitelmien suurella määrällä. Esitelmien vuosittainen määrä vaihteli tämän jakson jälkeen todella paljon, ja 1930-luvun toisen puolen aktiivisemmän kauden katkaisi toinen maailmansota.

Humanististen tieteiden – kielitieteen, historian ja kansatieteen – ylivoimainen osuus esitelmien määrästä selittynee sillä, että kyseisissä tieteissä Suomen ja Viron tieteenharjoittajilla oli eniten aikaisempia yhteyksiä, materiaaleja, vertailukohtia ja yhteistyömuotoja, joiden avulla oli mahdollista tehdä tutkimustyöstä monipuolisempaa ja antaa kokonaisvaltaisempi kuva toisen maan oloista sekä siellä tehtävästä tutkimustyöstä. Samoja ominaisuuksia ja mahdollisuuksia oli myös luonnontieteissä, esimerkiksi biologiassa, maataloustieteessä, maantieteessä ja metsätutkimuksessa, joissa suomalaisten ja virolaisten yhteistyö oli aktiivista ja tiivistä, vaikka näillä aloilla pidettyjen esitelmien määrä olikin huomattavasti pienempi. Muissa puhtaissa luonnontieteissä – matematiikassa, fysiikassa ja kemiassa – toista maata ja sen tutkimustyötä ei käsitelty käytännössä lainkaan. Poikkeuksena oli kemia, jossa suomalaisia kiinnosti virolainen palavakivi, sen tutkimus ja siihen liittyvä teollisuus. Esitelmien määrä antaa kuitenkin kuvan molempien maiden tutkijoiden kiinnostuksesta toista maata, sen luontoa ja kulttuuria kohtaan sekä pyrkimyksestä tiiviimpään tiedonvaihtoon ja aktiivisempaan osallistumiseen tieteilijöiden välisessä yhteistyössä.

Yhteistapahtumat ja matkat

Parhaimpia keinoja mahdollisimman monien tieteellisten yhteyksien kehittämiseen ja tiedonvälitykseen olivat kahden tai useamman maan tieteenharjoittajien yhteistapahtumat: kongressit, konferenssit ja työpäivät.⁶³ Niihin sisältyi aina monipuolista ohjelmaa. Yleensä niiden keskiössä oli virallinen osa, johon kuuluivat sekä yleisko-

⁶³ Kongressien ja konferenssien roolista kansainvälistyvässä tieteessä katso Elisabeth Crawford, *Nationalism and internationalism in science, 1880–1939. Four studies of the Nobel population*. Cambridge University Press, Cambridge 1992, 38–40, 54–56, 71–72. Katso myös Brian C. Vickery, *Scientific Communication in History*. Scarecrow Press, Lanham, Md 2000, 143–149.

kous, jossa olivat paikalla kaikki osallistuvat henkilöt ja jossa voitiin tehdä tutkimuksen ja yhteistyön kannalta tärkeitä päätöksiä, sekä erilaiset esitelmät ja keskustelut joko kaikille osallistujille tai osastoittain. Tapahtuman epäviralliseen osuuteen kuului muun muassa illallisia, keskusteluiltoja ja monenlaisia vierailuita ja tutustumismatkoja joko tutkimuslaitoksiin tai paikallisiin nähtävyyksiin.⁶⁴ Yhteisiä tapahtumia oli monilla eri tieteenaloilla ja ne saattoivat yhdistää joko pelkästään suomalaisia ja virolaisia tieteilijöitä tai niiden ja muidenkin maiden tutkijoita. Jälkimmäisessä tapauksessa kyseessä oli jokin yhdistävä tekijä: heimoveljeys (Suomi, Viro ja Unkari), maantiede (Itämeren valtiot) tai kehittyvä kulttuurinen kokonaisuus (Baltian maat).

Ensimmäinen ainoastaan suomalaisia ja virolaisia tieteenharjoittajia yhdistänyt tapahtuma oli kesäkuussa 1933 Tartossa järjestetyt molempien maiden historioitsijoiden päivät.⁶⁵ Sama tapahtuma järjestettiin toisen kerran Helsingissä vuonna 1936⁶⁶ ja kolmannet historioitsijoiden päivät oli suunniteltu vuodelle 1939, mutta uhkaavan ulkopoliittisen tilanteen takia tapahtumaa siirrettiin vuoden verran ja lopulta se jäi toisen maailmasodan syttymisen takia järjestämättä⁶⁷. Yhteisen tapahtuman järjestivät myös muiden humanististen tieteiden tutkijat, jotka kokoontuivat kesällä 1939 Helsinkiin vaihtaakseen tutkimustuloksia ja kokemuksia sekä keskustellakseen yhteistyön kehittämisestä.⁶⁸ Luonnontieteiden saralla ainoat vain Suomen ja Viron väliset yhteiset tapahtumat olivat kahdet ornitologien työpäivät. Ensimmäiset työpäivät järjestettiin Suomen Lintutieteellisen Yhdistyksen aloitteesta toukokuussa 1937 Helsingissä.⁶⁹ Toisia ornitologien työpäiviä vietettiin kesäkuussa 1939 Tartossa.⁷⁰ Varsinaisten yhteistapahtumien ohella voidaan kiinnittää huomiota vuonna 1921 jär-

⁶⁴ Esimerkkeinä voi esittää mm. viidennen suomalais-ugrilaisen kulttuurikongressin, Suomen ja Viron historioitsijoiden päivät ja Baltian Agronomien Liiton kongressit. Katso *Fenno-Ugrica V B. V Soome-Ugri Kultuurikongress*. K. Mattieseni trükikoda o.-ü., Tallinn 1936; Rosenberg 2005, 124–126; ”Balti Agronomide Liidu VI kongress.” *Agronomia*, nro 9, 1937, 646–657.

⁶⁵ I Soome-Eesti ajalooteadlaste päev Tartus, 4. ja 5. juunil 1933. Ensimmäiset Suomen-Eestin historioitsijoiden päivät Tartossa kesäkuun 4 ja 5 p:nä 1933. EAA-2492-1-9, 10–11. RA.

⁶⁶ Toiset Eestin-Suomen historiapäivät Helsingissä. II Eesti-Soome ajalooteadlaste päevad Helsingis. 30.5–1.6 1936. EAA-2492-1-10, 3–4. RA.

⁶⁷ Akadeemiline Ajaloo-Seltsin johtokunnan kokous 10.6.1940 § 5. EAA-2492-1-8, 123. RA. Suomen ja Viron historiapäivistä katso myös Mervi Kaarninen, ”Suomen Historiallisen Seuran kansainväliset yhteydet”. *Tiede ja yhteiskunta. Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus 1800-luvulta 2010-luvulle*. Toim. Petri Karonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2019, 437–439.

⁶⁸ Herbert Tampere, ”Esimene soome-estee rahvuslike teaduste uurijate kongress”. *Rahvapärimeste selgitaja*, nro 7, 1939, 246.

⁶⁹ Johannes Lepiksaar, ”Soome-Eesti ornitoloogide ühised tööpäevad Helsingis 16.–18. mail 1937”. *Eesti Loodus*, nro 4, 1937, 176–177.

⁷⁰ ”II Eesti-Soome ornitoloogidepäevad Tartus 2.–5. juunil 1939”. *Eesti Loodus*, nro 1, 1940, 42–45.

jestettyyn ensimmäiseen Viron lääkärikongressiin, johon osallistui myös suomalaisia edustajia ja esitelmöitsijöitä.⁷¹

Suomalais- ja virolaistutkijat järjestivät monia yhteisiä tapahtumia unkarilaisten kollegoidensa kanssa. Humanistisissa tieteissä erään sellaisen pitivät suomalais-ugrilaisten kielten tutkijat, jotka kokoontuivat syyskuussa 1931 Helsinkiin. Kyseisen kokouksen yhteydessä pidettiin lukuisia esitelmiä ja vierailtiin Järvenpäässä professori Setälän Suomen suku -tutkimuslaitoksessa, Kansallismuseossa ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran laitoksissa.⁷² Kolmen maan tieteilijät kehittivät tiiviimpää yhteistyötä myös farmasian alalla. Sitä varten Helsingissä perustettiin syyskuussa 1934 kolmen maan yhteinen apteekkariyhdistys, jolla oli jokaisessa kolmessa maassa oma autonominen osasto ja jonka oli kokoonnuttava suomalais-ugrilaisten kulttuurikongressien yhteydessä.⁷³ Sellainen järjestyikin vuoden 1936 kulttuurikongressissa Tallinnassa, jossa farmaseutit muodostivat oman harrastusryhmän ja jossa keskusteltiin sekä tiedonvaihdosta, stipendiaattivaihdon perustamisesta että yhteisen aikakauskirjan julkaisemisesta.⁷⁴

Vieläkin tiiviimmän yhteistyökokonaisuuden muodostivat Suomi ja Baltian maat. Hienona esimerkkinä ovat kuudesti järjestetyt Suomen ja Baltian maiden kasvi-maantieteilijöiden kongressit. Ensimmäinen kongressi järjestettiin Tarton yliopiston yksityisdosentti Edmund Spohrin aloitteesta Tartossa elokuussa 1929. Samassa tapahtumassa perustettiin kasvimaantieteilijöiden yhdistys, jonka oli edistettävä jäsenten tieteellistä tiedonvaihtoa ja yhteistyötä sekä järjestettävä yhteisiä tapahtumia.⁷⁵ Seuraavan kasvimaantieteilijöiden kongressin järjestivät suomalaiset vuonna 1930, ja siihen liittyen tehtiin myös viikon mittainen matka Viipurin ja Sortavalan kautta Laatokan Karjalaan.⁷⁶ Virolaisten vuoro oli taas vuonna 1935, jolloin viides kongressi järjestettiin Saarenmaalla Kuressaaressa.⁷⁷ Viimeistä, kuudetta tapahtumaa vietettiin kesäkuussa 1938 Suomessa⁷⁸. Runsaasti yhteisiä kongresseja oli myös Suomen ja Baltian maiden agronomeilla, jotka kokoontuivat joka toisena vuonna, vuodesta

⁷¹ Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecim kokous 08.12.1921. Liite IV. Aa 4. Duodecim-seuran / Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin arkisto.

⁷² Suomalais-ugrilaisten kielten tutkijain kokous Helsingissä syyskuun 19 – 22 p:nä 1931. Järjestänyt Suomalais-Ugrilainen Seura. Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto C:12. KA.

⁷³ Charles Volmer, ”E. S. U.”. *Eesti Rohuteadlane*, nro 9, 1934, 179–182.

⁷⁴ Rudolf Vallner, ”V Soome-Ugri kultuurkongressi rohuteadlaste harrastusringi tööst ja tegevusest”. *Eesti Rohuteadlane*, nro 6, 1936, 161–169.

⁷⁵ Ernst Häyrén, ”Bericht über die Tagung der Pflanzengeographen in Dorpat (Tartu) vom 24.–27. August 1929”. *Memoranda Societatis pro Fauna et Flora Fennica*, 6, 1929–1931, 83–92.

⁷⁶ Ernst Häyrén, ”Bericht über die Tagung des Verbandes baltischer Pflanzengeographen in Helsingfors Anfang Juni 1930”. *Memoranda Societatis pro Fauna et Flora Fennica*, 7, 1931–1932, 53–85.

⁷⁷ Karl Eichwald, ”V Eesti, Leedu, Läti ja Soome taimegeograafide kongress Kuressaares, 12.–19. juunini 1935”. *Eesti Loodus*, nro 4, 1935, 110–115.

⁷⁸ August Vaga, ”Soome-Eesti-Läti-Leedu taimegeograafide VI kongress Helsingis ja Ahvenamaal 11.–21. juunini 1938”. *Eesti Loodus*, nro 4, 1938, 184–187.

1927 alkaen.⁷⁹ Yhteisiä työpäiviä järjestivät myös Suomen ja Baltian maiden lääkärit, jotka kokoontuivat kesäkuussa 1938 Helsingissä.⁸⁰

Itämeren maiden tieteenharjoittajat järjestivät yhteisiä konferensseja kahdella eri tutkimusalalla: geodesiassa ja hydrologiassa. Geodeettien ensimmäinen kokoon-tuminen tapahtui vuonna 1924 ja se johti Itämeren geodeettisen komission perus-tamiseen. Geodeettien yhteistyö tähtäsi kolmiomittausverkon rakentamiseen, jolla voitaisiin määritellä maapallon muoto Itämeren alueella, minkä lisäksi nostettiin esille täsmällisten karttojen puute ja esitettiin sekä uusia painovoimamittauksia et-tä magneettisia ja seismologisia tutkimuksia.⁸¹ Geodeetit järjestivät vuosien varrella yhteensä kahdeksan konferenssia. Hydrologien yhteistyö alkoi ensimmäisellä konfe-renssilla vuonna 1926 Riassa, ja virolaiset osallistuivat kaikkiin tuleviinkin tapah-tumiin, mutta suomalaiset vain osaan niistä. Suomalaiset itse järjestivät hydrologien konferenssin vuonna 1936.⁸² Itämeren maiden tieteilijöiden yhteistapahtumiksi voi tulkita myös viidesti järjestetyt teologiain konferenssit, sillä vaikka ne olivat nimel-lisesti Suomen ja Baltian maiden tapahtumia, osallistui niihin myös edustajia Ruot-sista ja Saksasta.⁸³

Tieteellisiä kontakteja rakennettiin myös viiden suomalais-ugrilaisen koulu- ja kulttuurikongressin yhteydessä, sillä niihin osallistui erilaisten tieteenalojen edus-tajia, jotka esittelivät osallistujille oman maansa kulttuuria ja tiedettä.⁸⁴ Ensimmäi-sessä, vuonna 1921 järjestetyssä kongressissa keskusteltiin tieteen osalta vain tek-nillisen koulutuksen järjestelyistä, mutta tiede sai enemmän tilaa jo seuraavassa, vuoden 1924 sivistyskongressissa.⁸⁵ Kolmannessa kongressissa vuonna 1928 kou-lukysymysten lisäksi otettiin ohjelmaan kansantaloudelliset ja kirjallis-taiteelliset aiheet ja niiden lisäksi muodostettiin erillinen yleisen kulttuurin ja tieteen osasto, jossa esiintyi runsaasti suomalaisia ja virolaisia tutkijoita, muun muassa professorit Emil Nestor Setälä, Gustaf Komppa, Ludvig Puusepp ja Aleksander Paldrock.⁸⁶ Helsingissä järjestettyyn neljänteen kongressiin osallistui yli 2000 henkilöä, ja kongressin

⁷⁹ E. R., ”Baltimaade Agronoomide Ühingu I. kongress”. *Agronoomia*, nro 6, 1927, 205–212.

⁸⁰ Jaakko Ignatius, *Suomalainen Lääkäriseura Duodecim 1881–2006. I*. Duodecim, Helsinki, 2012, 295–297.

⁸¹ ”Läänemere randmaade geodeesia konwerents”. Postimees 12.7.1924.

⁸² *V. Hydrologische Konferenz der Baltischen Staaten. Finnland, Juni 1936. Bericht*. Helsinki, 1936.

⁸³ Hugo Bernhard Rahamägi, ”III balti teoloogide konverents”. *Usuteadusline Ajakiri*, nro 1, 1933, 30.

⁸⁴ Alfred Jotuni, *Yhteissuomalainen Koulukokous 20–22 p:nä kesäkuuta 1921*. Yhteissuomalainen koulukokous, Helsinki 1922, 6, 107–116.

⁸⁵ *Soome-ugri II. hariduskongress. Tallinnas 19.–21. juunini 1924*. Eesti Kirjastus-Ühisuse trüki-koda, Tallinn 1924, 5, 36–52, 157–170. Ensimmäisestä ja toisesta kongressista katso myös Timo Salminen, *Heimoustunne, kieli ja kulttuuri. Suomalais-ugrilaisen Kulttuurirahaston säätiön his-toria*. Karjalan Sivistysseura, Helsinki 2019, 14–19.

⁸⁶ *Fenno-Ugrica. III. suomalais-ugrilainen kulttuurikongressi*. Budapest 1931, 10–13. Katso myös Salminen 2019, 20–23.

ohjelmaan ja työjakoon kuului monia yleistieteellisiä esiintymisiä sekä aikaisempaa huomattavasti enemmän harrastuspiirejä kouluhallinnosta lääketieteeseen ja partio-toiminnasta kansanterveyteen.⁸⁷ Tieteelliset esitelmät olivat myös osa vuonna 1936 Tallinnassa järjestettyä viidettä ja viimeistä kongressia.⁸⁸

Isompien kongressien, konferenssien ja työpäivien lisäksi tutkijoiden yhteistyötä ja tiedonvaihtoa tarjosivat erilaiset retket ja huvimatkat. Nämä eivät olleet puhtaasti tieteellisiä tutkimusmatkoja eli sellaisia, joita saattoivat järjestää yksittäiset tieteenharjoittajat, vaan monen osallistujan retkiä, joiden tarkoituksena oli vierailta toisen maan tutkimus- ja museolaitoksissa, teollisuuskohteissa ja myös luonnon nähtävyyksien äärellä. Tämän tarkoitus oli ensisijaisesti esitellä vierailijoille toisen maan oloja ja tiedettä, mutta myös herättää osallistujien kiinnostusta toisesta maasta löytyvää tutkimus- tai vertailumateriaalia kohtaan ja tuoda yhteen molempien maiden tieteenharjoittajia. Retket ja huvimatkat olivat kongresseja ja konferensseja huomattavasti vapaamuotoisempia, eikä niihin kuulunut virallista osuutta kokouksineen. Monesti näihin retkiin osallistui varsinaisten tutkijoiden ohella runsaasti opiskelijoitakin. Samaa kategoriaan voi vielä luokitella tieteilijöiden vierailut toisen maan tieteellisten seurojen suuriin vuosijuhliin.

Retkistä ja huvimatkoistakin voi tuoda muutamia esimerkkejä. Suomen Biologian Seura Vanamo järjesti toukokuussa 1927 professorien Kaarlo Linkolan ja Kaarlo Teräsvuoren johtaman matkan Tallinnaan, Tarton yliopiston laitoksiin ja Kohtlan palavankivenkaivoksiin.⁸⁹ Lokakuussa 1929 vastaavan järjesti Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, jonka melkein sadan opiskelijan retkikunta tutustui Tallinnan kirkkoihin ja kuuli esitelmää Viron kirkollisista oloista sekä Suomen ja Viron yhteyksistä.⁹⁰ Virolaiset kemistit pääsivät Suomalaisten Kemistien Seuran kutsusta huhtikuussa 1938 vierailemaan Outokummun kuparikaivoksessa ja rikastustehtaalla Kuopiossa, kupari- ja rikkidioksiditehtaalla Imatralla, Enso-Gutzeit-Tornatorin sulfaattiseluloo- satehtaalla ja Vuoksenniskan rautatehtaalla.⁹¹ Monta vastavuoroista matkaa tekivät Suomen Ylioppilaiden Maataloudellinen Yhdistys Sampsä ja *Akadeemiline Põllu-*

⁸⁷ *Fenno-Ugrica. IV Suomalais-ugrilainen kulttuurikongressi*. Osakeyhtiö Suomenmaan Kirjapaino, Helsinki 1931, 36–92, 362–365. Katso myös Salminen 2019, 29–35.

⁸⁸ Kutsu V suomalais-ugrilaiseen kulttuurikongressiin Tallinnassa kesäkuun 26–28. päivinä 1936. Suomen Historiallisen Seuran arkisto Cc:4. KA. Katso myös *Fenno-Ugrica V B. V Soome-Ugri Kultuurikongress*. K. Mattieseni trükikoda o.-ü., Tallinn 1936; Salminen 2019, 53–56.

⁸⁹ Suomen Biologian Seura Vanamon kokous 26.11.1926 § 6 ja Liite D. Suomen Biologian Seura Vanamon arkisto Cb2. Helsingin yliopiston keskusarkisto (HYKA); Paavo Suomalainen, ”Vanamolaiset Viroon tutustumassa”. *Luonnon ystävä. Eläin- ja kasvitieteellinen aikakauslehti*, nro 6, 1926, 171–180.

⁹⁰ *Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran vuosikirja. XIX-XX. 1929-1930*. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki 1936, 222–223. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran järjestämä opintoretki Tallinnaan lokakuun 21-23 päivinä 1929.

⁹¹ ”Retkeily Outokummulle ja Ylävuokselle”. *Suomen Kemistilehti*, nro 5–6, 1938, 69–72.

majanduslik Selts (Akateeminen Maataloustieteellinen Seura)⁹². Aktiivisia matkailijoita olivat myös metsätieteilijät⁹³. Suurimmat vuosijuhlat, joihin suomalaiset ja virolaiset tietehenharjoittajat osallistuivat, olivat Suomen Tiedeseuran 100-vuotisjuhla⁹⁴, Suomen Maantieteellisen Seuran 50-vuotisjuhla⁹⁵ ja Viron Oppineiden Seuran 100-vuotisjuhla⁹⁶.

Kongressien, konferenssien, yhteisten työpäivien, matkojen ja vierailuiden vaihtelualue tiedealoittain oli huomattavasti monipuolisempi kuin esitelmien kohdalla. Tähän vaikutti juuri tapahtumien kansainvälinen luonne: suurimpaan osaan tapahtumista osallistui suomalaisten ja virolaisten lisäksi muitakin kansallisuuksia ja niissä käsiteltiin universaalimpia tai laajemmalle alueelle kuin vain Suomelle ja Virolle ajankohtaisia aiheita. Tämä näkyi erityisesti geodeettien ja hydrologien kohdalla. Tällä alalla maita oli monta ja niitä yhdistivät tietyt yhteisen tutkimuksen päämäärät, kuten myös luonteeltaan universaalien teologian ja lääketieteen kohdalla. Enemmän vierailuja ja matkoja oli sellaisissa tieteissä, joiden tutkimuskohteet tai niihin liittyvä tieto olivat staattisempia. Tähän kategoriaan voi laskea kaikki kasvi- ja metsätieteilijöiden vierailut, sillä kasveihin tai metsiin tutustuminen edellytti useinkin näytteiden keräämistä ja kohteisiin tutustumista niiden kasvuympäristössä. Niin ikään näiden alojen koe- ja jalostustoimintaan oli helpompi tutustua paikan päällä. Omana kategorianaan olivat kolmas, neljäs ja viides suomalais-ugrilainen kulttuurikongressi. Ne olivat erittäin poikkitieteellisiä.⁹⁷

⁹² Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi 1931. a. aruanne. EAA-2100-19-74, 169. RA; Akadeemiline Põllumajanduslik Selts. 10. Yleiskokous 29.3.1939. 56. Tarton yliopiston kirjasto (Tartu Ülikooli Raamatukogu, TÜR).

⁹³ ”Soome metsateadlaste õperei Eestisse”. Kaja 13.9.1924; ”Õppereis Soome metsadesse”. Päevaleht 15.8.1926.

⁹⁴ Õpetatud Eesti Seltsiä edusti puheenjohtaja Harri Moora, Loodusuurijate Seltsiä professori August Paris. Õpetatud Eesti Seltsin kokous 4.5.1938 § 10. EAA-2569-2-1, 86. RA; Loodusuurijate Seltsin kokous 17.3.1938 § 4. EAA-5309-2-4b, 55. RA.

⁹⁵ Professori August Tammekann edusti sekä Õpetatud Eesti Seltsiä että Loodusuurijate Seltsiä. Õpetatud Eesti Seltsin johtokunnan kokous 4.1.1938. EAA.2569.1.17, 82–83. RA; Loodusuurijate Seltsin kokous 25.11.1937 § 4. EAA.5309.2.4b, 52. RA.

⁹⁶ Suomalaista Tiedeakatemiaa edusti professori Yrjö Henrik Toivonen, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa puheenjohtaja Viljo Tarkiainen, Suomalais-ugrilaista Seuraa puheenjohtaja Juha Artturi Kannisto ja Suomen Maantieteellistä Seuraa sihteeri Kaarlo Hildén. Suomalaisen Tiedeakatemian täysistunto 12.2.1938. Suomalaisen Tiedeakatemian arkisto. KA; *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelut v. 1937-1938*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1938, 45; Pöytäkirja 1.12.1937 § 4, Kokous 19.2.1938 § 3. Suomalais-Ugrilaisen seuran arkisto C:4. KA; Suomen Maantieteellisen Seuran hallituksen kokous 26.11.1937 § 4. Suomen Maantieteellisen Seuran arkisto. KA.

⁹⁷ Ensimmäinen ja toinen kulttuurikongressi keskittyivät koulutukseen ja sivistykseen liittyviin kysymyksiin.

Julkaisut ja aineistot

Kahden maan välinen tieteellinen yhteistyö näkyi myös merkittävässä tieteellisissä julkaisuissa, joissa joko keskityttiin tiettyyn toiseen maahan liittyvään tutkimuskysymykseen tai käytettiin toisesta maasta löytyviä tietoja ja materiaaleja osana laajempaa tutkimusta. Hyvinä esimerkkeinä historian alalta ovat professori Arvi Korhosen tutkimus Viron ja Baltian keskiaikaisesta vakkalaitoksesta⁹⁸ ja Gunnar Mickwitzin Tallinnan kaupunginarkiston materiaaleihin perustuva tutkimus kaupankäynnistä Itämerellä⁹⁹. Kielitieteestä esimerkkeinä voi tuoda Julius Mägisten ja Julius Markin väitöskirjat itämerensuomalaisista kielistä.¹⁰⁰ Montakin Viroon liittyvää tutkimusta kirjoitti Tarton yliopiston dosenttina toiminut kansatieteilijä Ilmari Manninen. Hän julkaisi vuonna 1927 katsauksen virolaisista kansallispuvuista, vuonna 1929 mittavan tutkimuksen suomalais-ugrilaisten kansojen esineellisestä kulttuurista ja vuosina 1931–1933 kaksiosaisen Viron esinekkultuuria käsittelevän teoksen *Die Sachkultur Estlands*.¹⁰¹ Virolaista aineistoa käytti Mannisen ohella toinenkin entinen Tartossa opettanut suomalainen professori, maantieteilijä Johannes Gabriel Granö, jonka vuonna 1929 julkaistu maisemamaantieteellinen teos *Reine Geographie* nojautui sekä suomalaisiin että virolaisiin aineistoihin.¹⁰² Muista luonnontieteistä voi vielä tuoda esiin metsätieteen ja erityisesti professori Aimo Kaarlo Cajanderin metsätyyppiopin. Cajander luennoi 1920-luvulla Tartossa kehittämästään metsä- ja suotyypipiipista, ja nämä luennot julkaistiin sekä Tartossa vuonna 1927 että Helsingissä vuonna 1930.¹⁰³

Toisen maan luontoa, kulttuuria, kieltä ja muita tutkimusaiheita käsiteltiin myös pienemmissä tutkimustöissä. Esimerkiksi historioitsija Hendrik Sepp tutki muun muassa suomalaisten osuutta Viron vapaussodassa ja Otto Liiv Suomen ja Viron yhteyksiä historiatieteen alalla, Julius Mägiste perehtyi suomen vaikutukseen viron kirjakielen kehityksessä ja Andrus Saareste vertaili viron murteiden läheisyyttä suomen

⁹⁸ Arvi Korhonen, *Vakkalaitos: yhteiskuntahistoriallinen tutkimus*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1923.

⁹⁹ Gunnar Mickwitz, *Aus Revaler Handelsbücher: zur Technik des Ostseehandels in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts*. Societas scientiarum Fennica, Helsinki 1938.

¹⁰⁰ Julius Mägiste, *oi-, ei-deminutiivid läänemeresoome keelis: läänemeresoome nominaaltuletus*. I. Tartu Ülikool, Tartu 1928, 295; Julius Mark, *Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen. Hälfte 1, Einleitung, frühere Arbeiten, die Possessivsuffixe in den Ostseefinnischen Sprachen*. Helsingfors 1923.

¹⁰¹ Ilmari Manninen, *Eesti rahvariiete ajalugu*. Eesti Rahva Muuseum, Tartu 1927; Ilmari Manninen, *Suomensukuiset kansat: kuvauksia esineellisen kulttuurin alalta*. WSOY, Porvoo 1929. Ilmari Manninen, *Die Sachkultur Estlands I-II*. Õpetatud Eesti Selts, Tartu 1931–1933.

¹⁰² J. G. Granö, *Reine Geographie: eine methodologische Studie beleuchtet mit Beispielen aus Finnland und Estland*. Societas geographica Fenniae, Helsinki 1929.

¹⁰³ Aimo Kaarlo Cajander, *Wesen und Bedeutung der Waldtypen*. Tartu 1927. Suomen metsätieteellinen seura, Helsinki 1930.

kieleen.¹⁰⁴ Julius Mark julkaisi Suomessa monia sanaetymologisia artikkeleita¹⁰⁵, kun taas kansatieteilijä Oskar Loorits tutki muun muassa Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen kirjeenvaihtoa virolaisten ystäviensä kanssa¹⁰⁶. Suomalaisista tieteenharjoittajista esimerkiksi Heikki Ojansuu tutki viron eteläisiä murteita¹⁰⁷, Viljo Johannes Mansikka virolaisia loitsuja¹⁰⁸, Antti Aarne virolais-inkeriläisiä lauluja¹⁰⁹ ja Kustaa Vilkuna selvitti nimen Katariina mahdollista kulkeutumista Suomeen Viron kautta¹¹⁰. Luonnontieteiden saralla Kaarlo Linkola täydensi Viron metsätyyppioppia ja tutki Viron puolilehtometsiä,¹¹¹ Veli Räsänen tutki Virosta löytyviä jäkäläitä¹¹² ja Matti Sauramo tutki Vormsin ja Noarootsin geologiaa¹¹³. Virolaisista tutkijoista Teodor Lippmaa perehtyi sekä Norjan että Suomen Lapin kasviekologiaan¹¹⁴, Paul Reim tutki sekä Suomessa että Virossa haapapuiden lisääntymisbiologiaa¹¹⁵ ja August Tammekann tutki Sillbölen kaivoksen petrografiaa¹¹⁶.

Varsinaisen tutkimustyön ohessa suomalaiset ja virolaiset tieteenharjoittajat keräsivät vuosien saatossa mittavan määrän materiaaleja ja aineistoja, joita sekä he

¹⁰⁴ *Tervitus lahe tagant: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura'le tema sajaastaseks juubelpäevaks Eesti Kirjanduse Seltsilt*. Eesti Kirjanduse Selts, Tartu 1931.

¹⁰⁵ Julius Mark, "Etymologische Beiträge". *Finnisch-ugrische Forschungen. Band XVIII. Heft 1-3*. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki 1927, 159–172; Julius Mark, "Strittige Etymologien". *Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia LXVII. Liber semisaecularis Societatis Fenno-Ugricae*. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki 1933, 267–276; Julius Mark, "Suomen kopara". *Suomi V, 10. E. A. Tunkelon 60-vuotispäiväksi julkaistu juhkakirja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1930, 238–243.

¹⁰⁶ Oskar Looritsin kertomus tieteellisestä toiminnasta 26.04.1937. EAA-2100-4-101, 173. RA.

¹⁰⁷ Pertti Virtaranta, "Lähisukuisten kielten tutkijoita". *Sata vuotta suomen sukua tutkimassa. 100-vuotias Suomalais-ugrilainen Seura*. Toim. Mikko Korhonen, Seppo Suhonen & Pertti Virtaranta. Weilin + Göös, Espoo 1983, 198–208.

¹⁰⁸ Viljo Johannes Mansikka, "Virolaisista loitsuista". *Virtittäjä*, nro 33, 1929, 211–222.

¹⁰⁹ Antti Aarne, "Das estnisch-ingermanländische Maie-Lied". *FF Communications*, nro 47, 1923.

¹¹⁰ Kustaa Vilkuna, "Eesti Kadrina Soomes ja Karjalas". *Õpetatud Eesti Seltsi toimetused*, nro 30, 1938, 846–853.

¹¹¹ Kaarlo Linkola, "Zur Kenntnis der Waldtypen Eestis". *Acta Forestalia Fennica*, nro 34, 1929, 1–73; Kaarlo Linkola, "Über die Halbhainwälder in Eesti". *Acta Forestalia Fennica*, nro 36, 1930, 1–30.

¹¹² Veli Räsänen, "Die Flechten Estlands. Mit einer Bestimmungstabelle der wichtigsten Nord- und Mitteleuropäischen Flechtenarten und Varietäten. I". *Annales Academiae scientiarum Fennicae*, 34 A, nro 4, 1931.

¹¹³ Matti Sauramo, "Zur Kenntnis der Geologie von Worms und Nuckö, Estland". *Suomen Geologisen Seuran julkaisuja*, nro 2, 1929, 17–36.

¹¹⁴ Teodor Lippmaa, "Pflanzenökologische Untersuchungen aus Norwegisch- und Finnisch-Lappland unter besonderer Berücksichtigung der Lichtfrage". *Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli Toimetused*, 15 A, nro 6, 1–165.

¹¹⁵ Pöytäkirja Paul Reimin väitöstilaisuudesta Tarton yliopiston juhlasalissa 26.10.1929. EAA-2100-1-13027, 85. RA.

¹¹⁶ August Tammekann, "Über die Petrographie des Grubenfeldes von Sillböle bei Helsinki". *Fennia*, nro 45, 1925.

itse että muutkin tutkijat voisivat käyttää työssään. Kansatieteen osalta merkittäviä ovat *Eesti Rahvaluule Arhiivin* (Viron Kansanrunousarkisto) kokoelmat¹¹⁷ ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perinteen ja nykykulttuurin arkistoaineistoihin kuuluvat virolaiset kokoelmat, jotka sisältävät kopioita erilaisista käsikirjoituksista¹¹⁸. Kansallismuseon suomalais-ugrilaisista kokoelmista löytyy merkittävä määrä virolaisia esineitä¹¹⁹, Kansallisarkiston Suomalais-Ugri-laisen Seuran tutkimusarkistosta taas professori Julius Mägisten vanhan kirjaviron sanakirjan, etymologisen sanakirjan ja nykyviron aineisto.¹²⁰ Runsaasti aineistoa keräsivät suomalaiset ja virolaiset kasvitieteilijät, jotka toivat vuosina 1911–1940 Helsingin yliopiston kasvitieteellisiin kokoelmiin 5501 Virosta kerättyä kasvinäytettä¹²¹ ja keräsivät näytteitä muun muassa Suomen Biologian Seura Vanamon kokoelmiin¹²². Keräämisen ja säilyttämisen lisäksi järjestettiin myös aineistojen siirtoja ja lainauksia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa säilytettiin 1900-luvun alussa Jakob Hurtin mittavaa kansanrunouskokoelmaa, joka siirrettiin 1920-luvun lopussa Viron Kansanrunousarkistoon.¹²³ Lainauksen esimerkkinä oli Valtionarkiston pyyntö vuodelta 1932, kun Viron Valtion Keskusarkistolta pyydettiin väliaikaiseen käyttöön Ruotsin vallan aikaisia materiaaleja.¹²⁴

Edellä mainittu valikoima on vain murto-osa julkaisuista, joissa Suomen ja Viron tieteilijät ovat käsitelleet toistensa maiden historiaa, kieltä, kulttuuria ja luontoa. Siihen, miksi suomalaiset ja virolaiset ryhtyivät muun muassa tutkimaan toiseen maahan liittyviä aiheita ja käyttämään sieltä löytyviä materiaaleja, voi löytää erilaisia syitä. Ajan hengen huomioon ottaen voi olettaa, että suomalais-ugri-laisten kansojen yhteenkuuluvuuteen vedonnut heimoaate innosti sekä suomalaisia että virolaisia hakemaan toisiinsa tiiviimpiä yhteyksiä ja edistämään yhteistyötä myös tieteissä. Tämä

¹¹⁷ ERA, Soome; SKS (Soome Kirjanduse Seltsi eesti rahvaluulekogu); RKM, Soome-ugri. Viron Kansanrunousarkisto (Eesti Rahvaluule Arhiiv, ERA).

¹¹⁸ AES (Akadeemiline Emakeele Selts), ARS (Akadeemiline Rahvaluule Selts), E (Eisen), EKS (Eesti kirjanduse Selts), EKIA (Eesti Kirjanduse Arhiiv), ERA (Eesti Rahvaluule Arhiiv), ERM (Eesti Rahva Muuseum), EÜS (Eesti Üliõpilaste Selts), GEG (Gelehrte Estnische Gesellschaft), H (Hurt) jm. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perinteen ja nykykulttuurin kokoelma (SKS KRA).

¹¹⁹ Ildikó Lehtinen, *Suomalais-ugrilaiset kokoelmat Suomen kansallismuseossa*. Museovirasto, Helsinki 1989, 3–5.

¹²⁰ Julius Mägiste. 43. Suomalais-Ugri-laisen Seuran tutkimusarkisto. KA.

¹²¹ Erich Kuk & Antti Pekkarinen, ”Eesti ja Soome looduseuurijate sidemetest enne 1940. aastat”. *Akadeemia*, nro 11, 2008, 2475.

¹²² Suomen Biologian Seura Vanamon kokous 23.11.1928 § 9. Liite F, Veli Räsänen stipendiaattikertomus. Suomen Biologian Seura Vanamon arkisto Cb2. HYKA.

¹²³ Irma-Riitta Järvinen, ”Perspectives to the Relations between the Estonian Folklore Archives and the Folklore Archives of the Finnish Literature Society”. *Journal of Ethnology and Folkloristics*, nro 2, 2008, 57–58.

¹²⁴ Riigi Keskarhiivin vt. johtajan Otto Liivin kirje Viron ulkoministeriölle 24.11.1932. ERA-957-13-684, 2. RA.

saattoi herättää tieteilijöissä vahvemman mielenkiinnon toisen maan historiaa, kultuuria tai luontoa kohtaan. Tutkimustyön vaikuttimena saattoivat toimia myös toisten tieteilijöiden esimerkit tai opintojen yhteydessä opettajien viittaamat tutkimuskysymykset. Puhtaasti tieteen kannalta tärkeimpänä voisi kuitenkin pitää toiseen maahan liittyvän aineksen potentiaalia vertailupohjana. Tämä korostuu erityisesti kieli- ja kansanrunoustieteessä. Kielitieteessä toisen itämerensuomalaisen kielen aineiston avulla saattoi olla mahdollista jäljittää esimerkiksi joidenkin kieli-ilmiöiden kehitystä ja kielivaikutusten liikkumista. Kansanrunoustieteessä kyseisenä aikana vallinneessa maantieteellis-historiallisessa metodissa käytettiin mahdollisimman runsasta vertailuaineistoa, ja siinä kontekstissa oli luonnollista hakea aineistoa ennen kaikkea naapurimaan kansanrunoudesta.¹²⁵ Luonnontieteissä toisen maan luonto ja sen ilmiöt saattoivat toimia ikään kuin koekenttänä erilaisille teoreettisille käsityksille tai antaa arvokkaita lisäyksiä kasviston, eläimistön tai maaperän ilmiöistä erilaisissa olosuhteissa.

Tieteelliset kunnianosoitukset

Tietyinä mittapuuna kahden maan tutkijoiden välisissä yhteyksissä voidaan pitää molempien maiden yliopistojen myöntämiä kunniaotohtorin ja tieteellisten seurojen myöntämiä kirjeenvaihtaja- ja kunniajäsenen arvonimiä. Yliopiston kunniaotohtoreiksi valittiin ansioituneita ja kansainvälisesti tunnustettuja tieteenharjoittajia, jotka olivat merkittäväillä tavoilla edistäneet yliopiston ja tieteen parasta ja panostaneet yliopiston kansainvälisten yhteyksien kehitykseen.¹²⁶ Tieteellisen seuran kirjeenvaihtajajäseniksi voitiin kutsua seuran kanssa samalla tutkimusalalla työskenteleviä ulkomaisia tieteilijöitä. Se oli arvonimi, jolla haluttiin osoittaa huomiota etevälle ja tuotteliaalle tutkijalle ja edistää yhteyksiä toisissa maissa työskenteleviin tutkijoihin. Kunniajäsenyys oli korkein seurojen myöntämä kunnianosoitus, ja kunniajäseneksi voitiin valita sekä koti- että ulkomailla toimivia henkilöitä. Kunniajäsenen arvonimi myönnettiin erityisen ansioituneille tieteilijöille, jotka olivat panostaneet merkittävästi tieteenalansa kehitykseen tai edistäneet tieteellisen seuran päämääriä ja tehtäviä.¹²⁷

¹²⁵ Ilomäki 2005, 75. Maantieteellis-historiallisesta metodista katso myös Jouko Hautala, *Suomalainen kansanrunouden tutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1954, 190–197, 213–277.

¹²⁶ Asetus sisältävä Helsingin yliopiston säännöt (228/1924). *Suomen asetuskokoelma vuodelta 1924*. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1925, 945, § 93; Eesti wabariigi Tartu ülikooli seadus. *Riigi Teataja*, nro 122/123, 1925, 850.

¹²⁷ Tarja Timonen, *Suomen tieteelliset seurat. Perustaminen ja kehitys*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1978, 73.

Kunniaohjelmien valitsemisen osalta ahkerampi osapuoli oli Viro ja Tarton yliopisto. Ensimmäiset suomalaiset kunniaohjelmien valittiin jo vuonna 1923, kun lääketieteen kunniaohjelmiksi vihittiin professori Robert Tigerstedt ja filosofian kunniaohjelmiksi professorit Kaarle Krohn ja Emil Nestor Setälä.¹²⁸ Vuonna 1929 yliopisto valitsi kaksi suomalaista kunniaohjelmaa: oikeustieteessä Helsingin yliopiston rehtori Antti Tulenheimon ja filosofiassa Turun suomalaisen yliopiston rehtori Veikko Antero Koskenniemen.¹²⁹ Tarton yliopiston 300. vuosijuhlan yhteydessä yliopisto nimitti runsaan määrän kunniaohjelmia, heidän joukossaan kuusi suomalaista tieteilijää. Luonnontieteiden kunniaohjelmiksi vihittiin Alexander Leonard Hjelmman ja Johannes Gabriel Granö, oikeustieteen kunniaohjelmiksi Karl Robert Brothorus, taloustieteen kunniaohjelmiksi Väinö Bonsdorff, filosofian kunniaohjelmiksi Aarne Michaël Tallgren ja teologian kunniaohjelmiksi Georg Olof Rosenquist.¹³⁰ Vuonna 1939 viimeiseksi kunniaohjelmiksi ennen toisen maailmansodan syttymistä vihittiin Aimo Kaarlo Cajander.¹³¹ Helsingin yliopiston ainoa kunniaohjelma tuolta ajalta oli vuonna 1927 kutsuttu Matthias Johann Eisen.¹³²

Suomen ja Viron tieteellisillä seuroilla oli toisesta maasta kotoisin olevia kirjeenvaihtajajäseniä jo 1900-luvun alkupuolella, mutta heidän määränsä kasvoi runsaasti kummankin maan itsenäistymisen jälkeen. Molempien maiden tieteellisten seurojen kirjeenvaihtaja- ja kunniajäsenien määrä on monta kymmentä, joten tuotakoon heistä tässä vain muutamia esimerkkejä. Neljä Tartossa opettaneista professoreista valittiin vähintään kahden seuran kunniajäseneksi. Arno Rafael Cederberg oli sekä Akateemisen Historiaseuran, Virolaisen Kirjallisuuden Seuran että Viron Oppineiden Seuran kunniajäsen, ja Lauri Kettunen oli sekä Akateemisen Kotikielen Seuran, Virolaisen Kirjallisuuden Seuran että Viron Oppineiden Seuran kunniajäsen. Aarne Michaël Tallgren valittiin Virolaisen Kirjallisuuden Seuran ja Viron Oppineiden Seuran kunniajäseneksi, Johannes Gabriel Granö taas sekä Virolaisen Kirjallisuuden Seuran että Viron Luonnontutkijoiden Seuran kunniajäseneksi. Suomalaiset seuraut valitsivat virolaisia kunniajäseniä huomattavasti vähemmän. Suomalainen Lääkäri-seura Duodecim valitsi 1930-luvulla kunniajäsenikseen Tarton yliopiston professorit Heinrich Koppelin ja Aadu Lüüsin¹³³, Suomen Metsätieteellinen Seura professori

¹²⁸ Kruus & Treiberg 1929, 178, 197.

¹²⁹ Tarton yliopiston neuvoston kokous 19.11.1929 § 10. EAA-2100-4-18, 115. RA.

¹³⁰ Tarton yliopiston neuvoston kokous 2.6.1932 § 1. EAA-2100-4-22, 113. RA.

¹³¹ Tarton yliopiston neuvoston kokous 25.4.1939 § 3. EAA-2100-4-32, 60. RA.

¹³² Matti Klinge, Rainer Knapas, Anto Leikola & John Strömberg, *Helsingin yliopisto 1640–1990. Kolmas osa. Helsingin yliopisto 1917–1990*. Otava, Helsinki 1990, 743.

¹³³ Suomalaisen Lääkäri-seuran Duodecimin vuosikokous 18.11.1931 § 6. Aa9. Duodecim-seuran / Suomalaisen Lääkäri-seuran Duodecimin arkisto; Suomalaisen Lääkäri-seuran Duodecimin kokous 11.11.1937 § 4. Duodecim-seuran kokousten pöytäkirjat 1936–1938. Duodecim-seuran / Suomalaisen Lääkäri-seuran Duodecimin arkisto.

Andres Mathiesenin¹³⁴ ja Helsingin hyönteistieteellinen yhdistys perhostutkija Wilhelm Petersenin¹³⁵.

Vaikka edellä mainittiinkin kunniaotohtorin sekä kirjeenvaihtaja- ja kunniajäsenen arvonimien myöntämisen tärkeimmät kriteerit, voi niiden lisäksi nähdä muitakin syitä, joilla oli vaikutusta ainakin joidenkin edellä mainittujen tieteilijöiden valitsemiseen. Cederberg, Granö, Kettunen ja Tallgren olivat Tartossa opettamisen aikana ansioituneet monipuolisella tieteellisellä työllään ja vaikuttaneet huomattavasti omien alojensa opetuksen ja tieteellisten seurojen toiminnan kehittämiseen. Krohn, Setälä ja Cajander olivat omien alojensa johtavia tieteilijöitä, ja heilläkin oli monella tavoin yhteyksiä Viroon. Sama pätee toisinkin päin, varsinkin Eisenin ja Mathiesenin kohdalla. Kirjeenvaihtajajäsenten kohdalla kyse ei ollut pelkästään kunnianosoituksesta, vaan myös keinosta luoda tiiviimpiä yhteyksiä toisen maan tieteilijäkuntaan ja avata kahden maan välillä uusi tiedonsiirtoväylä. Tieteellisten kunnianosoitusten myöntämisen syyt ja perusteet ovat kuitenkin aihe, jota voisi jatkossa tutkia tarkemminkin ja myös osana laajempaa kansainvälistä akateemisten kunnianosoitusten vaihtoa.

Yhteenveto

Monipuolisen ja hedelmällisen tieteellisen yhteistyön katkaisivat toisen maailmansodan tapahtumat. Suomessa sekä talvisota että jatkosota pysäyttivät ainakin väliaikaisesti yliopistojen, tieteellisten laitosten ja seurojen toiminnan, lukuisia tieteenharjoittajia ja opiskelijoita osallistui eri tavoin sotatoimiin ja varsinkin nuori suomalainen tutkijasukupolvi kärsi tappioita. Viron joutuminen Neuvostoliiton miehitykseen tarkoitti, että Viron tiede eristettiin läntisestä tiedemaailmasta, suuri osa virolaisista tutkijoista ei pystynyt lähtemään Virosta ja he joutuivat joko sopeutumaan uuteen järjestelmään tai kuulusteluihin, kyyditettäväksi taikka teloitettäväksi. Odotettua helpotusta ei tuonut myöskään saksalainen miehitys. Lopulta, varsinkin toisen neuvostomiehityksen lähestyessä tuhansia virolaisia ja monia tieteilijöitä pakeni ennen kaikkea Ruotsiin, mutta muihinkin Länsi-Euroopan maihin ja sieltä Pohjois-Amerikkaan. Osa heistä tuli aluksi Suomeen, mutta Neuvostoliiton ja mahdollisen sinne luovuttamisen pelko ajoi heidät Suomesta eteenpäin Ruotsiin. Tieteellinen yhteistyö Suomen ja Neuvosto-Viron välillä käynnistyi vasta huomattavasti myöhemmin.¹³⁶

¹³⁴ Suomen Metsätieteellisen Seuran vuosikokous 13.4.1934 § 8. Suomen Metsätieteellisen Seuran arkisto. KA.

¹³⁵ Helsingin hyönteistieteellisen yhdistyksen vuosikokous 25.1.1929 § 13. Helsingin hyönteistieteellisen yhdistyksen arkisto. KA.

¹³⁶ Timo Rui, ”Tiedemiehet sodan jaloissa. Näkökulmia suomalais-virolaisiin tieteellisiin suhteisiin toisen maailmansodan aikana”. *Tutkijat ja sota. Suomalaisten tutkijoiden kontakteja ja kohtaloita toisen maailmansodan aikana*. Toim. Marjatta Hietala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 299–345.

Artikkelissa esille tuodut tieteellisen yhteistyön muodot, niiden määrä, kohteet ja tiedonsiirroliset suunnat huomioon ottaen käy ilmi, että varsinkin koulutuksen ja tieteellisen pätevöitymisen saralla Suomi oli tietojen antaja ja Viro niiden saaja. Tarton yliopiston suomalaisten opettajien monilta osin perustavanlaatuisia työtä ja sen vaikutusta Viron tieteelle on vaikea yliarvioida, minkä lisäksi monta merkittävää virolaista tutkijaa täydensi opintojaan Suomessa. Tieteellisten seurojen kohdalla voisi olettaa, että tietojen siirto ja vaihtuminen olisi tasavertaisempaa, mutta tässäkin voi nähdä Suomen olevan enemmän antava osapuoli ja Viron taas hyötyvämpi osapuoli. Tämä korostuu varsinkin esitelmien kohdalla, missä näkyy Tarton yliopiston suomalaisten opettajien aktiivinen toiminta Suomessa tehtävän tieteen ja mahdollisten virolaisten tutkimusaiheiden esittelijöinä. Yhteistapahtumat hyödynsivät kummankin maan tiedettä kohtalaisen tasavertaisesti, sillä osallistujia oli molemmista, usein myös muistakin maista, ja tapahtumia järjestettiin vuorotellen eri maissa.

Aihealue, jolla tiedonsiirron suunta ja sen vahvuus ovat kenties epäselvimmillään, on tieteelliset työt ja julkaisut. Tähänastisen aineiston perusteella näyttäisi siltä, että suomalaiset käyttivät virolaista aineistoa sekä tieteellisissä artikkeleissa että suuremmissa ja perustavammanlaatuisissa töissä, kun taas virolaiset saattoivat kyllä käyttää suomalaisia materiaaleja, mutta eivät niinkään suurissa tutkimushankkeissa. Tämänkin taustalla voi nähdä virolaisen tieteen kehityksen erilaisen aseman suomalaiseseen tieteeseen verrattuna. Tiede oli Virossa ollut itsenäistymiseen asti valtaosin baltiansaksalaisten kenttä, joten virolaiset olivat vasta aloittamassa omakohtaisia paikallista historiaa, kieltä, kulttuuria ja luontoa koskevia tutkimuksiaan. Suomessa oli tieteen saralla ehditty tehdä tutkimustyötä sen verran, että suomalaisilla oli enemmän mahdollisuuksia perehtyä isompiin ja laajakatseisempiin tieteellisiin töihin. Tämä on kuitenkin seikka, josta on vaikea tehdä kauas ulottuvia päätelmiä ja joka vaatisi vieläkin tarkempaa ja perusteellisempaa tutkimusta.

Tieteellinen yhteistyö Suomen ja Viron välillä oli aktiivista, vuorovaikutteista, monimuotoista ja tuloksellista. Se kasvoi yksityisten tutkijoiden välisistä yhteyksistä ja ystävyyssuhteista heimoaatteen ja tieteen kansainvälistymisen siivittämänä laajaksi. Vaikka se sai alkunsa ja oli vahvimmillaan kieli- ja kansatieteessä, käsitti se ajan myötä kaikki tärkeimmät humanistiset ja luonnontieteelliset opinalat. Suomalaisten ja virolaisten tieteellisen yhteistyön puitteissa Suomenlahden ylitse välittyi runsaasti tietoja, aineistoja ja kokemuksia, jotka antoivat sekä vertailukohtia oman maan oloihin että virikkeitä uusille tutkimuksille tai kehityksille. Kaksi vuosikymmentä kestänyt yhteistyö muodosti merkittävän osan kahden maan heimoveljeydestä sekä pysyi tasaisena ja tukevana läpi kaikkien poliittisten ja taloudellisten myllerrysten, kunnes sodat repivät Viron tieteilijäkunnan kahtia ja vetivät Suomenlahteen näkyttömän muurin. Tässä ”tieteellisessä Suomen sillassa” riittää vieläkin tutkittavaa ja se on potentiaalinen inspiraation lähde sekä tuleville historioitsijoille että muille tieteilijöille.

Summary: Forms of scientific cooperation between Finland and Estonia between the world wars

The scientific cooperation between Finland and Estonia can be traced back to the 19th century and the first cultural and personal links of the leaders of the national awakening of both nations. These developed into a more active exchange of information and materials between scientists in the studies of languages and ethnology. The possibilities for cooperation expanded with both nations gaining independence in the aftermath of World War I. Although both countries had numerous other partners and directions in scientific cooperation, it is the relationship between Finland and Estonia that this article is concerned with. More specifically, it concentrates on the scientific relations between Estonians and Finns, excluding both Swedish-speaking Finns and Baltic Germans, who through their linguistic and cultural links maintained stronger relations with Sweden and Germany.

One of the most influential forms of cooperation were the Finnish professors at the University of Tartu during the 1920s. Several of them laid the basis for teaching their subject in Estonia, established new institutes and laboratories at the university and helped found new scientific societies. The student exchange between the University of Helsinki and the University of Tartu was influential in providing aspiring Estonian scientists additional knowledge and experiences. The scientific societies of Finland and Estonia cooperated by exchanging their publications and by having domestic and foreign scientists lecture about the other country at their meetings. Scientific communication and cooperation were also bolstered through numerous joint meetings, conferences and congresses as well as trips and excursions aimed at getting acquainted with the culture, industry, nature and science of the other country in person. Scientists also collected copious amounts of materials from the other country to preserve and use them in further studies. These materials served as a primary source or as means of comparison in many scientific works written and published both in Finland and Estonia. The reverence and appreciation of the work done in both countries was marked by electing prominent scientists as honorary doctors of the universities or as corresponding and honorary members of scientific societies.

Cooperation between Finland and Estonia was active and productive, stemming from contacts between scientists to cover universities and scientific societies as well. It was most active in the „national sciences“, which were concerned with the history, language, culture and nature of the country, and less active in pure sciences (with the exemption of chemistry). In sum, it can be said that in terms of knowledge transfer Finland was the more providing half and Estonia the more receiving half, even if in many aspects complementarity was the aim of the cooperation. This fruitful endeavour was cut short by the events of World War II. Finnish science suffered significant casualties during its wars with the Soviet Union, a number of Estonian scientists were either executed or deported during the Soviet and German occupations and many Estonians evacuated in fear of Soviet repressions. Eventually, the Soviet occupation of Estonia severed the connections between Finland and Estonia for nearly two decades and brought their scientific cooperation to a halt.